

Miquel i Planas, a la dreta de Fabra

AUGUST RAFANELL
Institut de Llengua i Cultura Catalanes (Secció F. Eiximenis)

Fa uns quants mesos, Xavier Ferré recordava unes paraules d'Antoni Rovira i Virgili a propòsit de Pompeu Fabra: «No és cap arbitrarietat ni cap exageració el dir que l'esquerrisme ideològic de Fabra ha tingut una saludable influència sobre la seva vida de filòleg [...]. Fabra representa a Catalunya l'esquerra filològica».¹ Rovira escrivia això cap al 1928; no cal dir que ho feia des de la més plena adhesió a la salut normativa que havia assolit la llengua catalana sota la batuta del Mestre. A l'esquerra del progrés social, i de la superació política de la Dictadura, li corresponia una esquerra lingüística, transformadora de la realitat de les coses de l'idioma. Així, el catalanisme republicà, laic, humanitari de Rovira —de la gent com Rovira— comptava amb un excedent de definició ideològica. Però de definició enfront de qui o de què? Enfront d'una dreta genèrica, principalment. I tocant un punt com és el de l'assumpció d'una determinada llengua normativa, enfront dels qui se'n sentien separats; i encara més dels qui s'hi oposaven de manera poc o molt franca. L'editor, filòleg, bibliòfil i publicista Ramon Miquel i Planas serà un d'aquests. De fet, n'acabarà esdevenint una mena de referent. Si a la Catalunya de l'últim primoriverisme hi havia una esquerra *filològica*, capitanejada per Fabra i susceptible de ser percebuda com a tal, era perquè a l'altre costat hi havia una facció també *filològica* que es resistia a donar-li crèdit, que hi "reaccionava". Miquel i Planas en serà una mena de símbol, de tòtem. I amb el pas dels anys, també una mena de tabú.

Diguem-ne tabú. No se m'acut cap altra fórmula, a la vista del silenci que ha planat sobre la figura d'aquest polígraf barcelonès. Nascut el 1874 i mort el 1950 —el 2000 ha fet doncs cinquanta anys—, el record que en tenim resulta més aviat borrós, per no dir aproximadament nul. Màxim, deu haver quedat transferit a l'esfera

---

¹ Xavier Ferré i Trill, «"El Gramàtic Idealista." Pompeu Fabra vist per Antoni Rovira i Virgili», *Revista de Catalunya*, 137 (febrer 1999), pp. 4-5.

especulativa de la revenda bibliofílica, o a la no menys especulativa de la crítica textual dels nostres clàssics medievals. La primera faceta toca un àmbit que no sé si transcendeix això de les dretes i les esquerres, però sí que supera un espai com el que aquí tinc assignat. La segona, s'hi aproxima més. Miquel i Planas va ser el primer a rescatar, amb rigor metodista, un bon gruix de literatura medieval facturada en català. S'imposa, és clar, de citar la impecable «Biblioteca Catalana», o la no menys exquisida sèrie d'«Histories d'altre temps». Tampoc no era aquest l'objecte inicial del meu paper. Només voldria deixar constància, perquè aquí em ve bé, que el cinquantenari hauria pogut ser una bona ocasió rehabilitadora. Ho hauria pogut ser i no ho ha estat. En una recent història dels intel·lectuals catalans, Miquel i Planas només hi surt esmentat un cop, i tangencialment, en companyia d'altres firmants d'un manifest secundari i multitudinari de suport a Prat de la Riba.² Passa una cosa semblant en la més compendiosa història de la literatura catalana, on consta com «la gran figura de la crítica textual».³ En altres llocs, ni això.

Com s'explica, aquesta conjura muda? Em fa l'efecte que les paraules que he pres per obrir aquest meu text donen una resposta bastant convincent a la nostra perplexitat. Potser agafen més valor perquè les escric un codificador, no pas de la llengua, sinó d'unes idees nacionals. D'unes idees que es convertiran en dominants per molt temps. D'aquesta manera, fins personatges tan poc suspectes d'esquerrisme de cap mena, en la mesura que s'avindran plenament a la codificació fabriana, veuran en Miquel i Planas un lingüista incontrolat. Josep Pla, després de notar que es tracta d'«un dels homes més contraris a l'ordenació i a la fixació de la llengua» que hi ha hagut, concedeix, però, que això ha estat així «a pesar dels grans coneixements que aquest senyor tingué de l'antiga literatura catalana». Al costat de Francesc Matheu, Miquel i Planas figurarà com un dels «exaltadors de l'anarquia lingüística».⁴ Un incontrolat, en efecte. Josep M. de Sagarra també li dedicarà unes ratlles sensacionals en les seves *Memòries*. Miquel i Planas hi compareix com un individu que milita en «la casta dels rasurats i veuapagats», que en l'època de

² Veg. Jordi Casassas, coord., *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*, Barcelona, 1999, p. 216.

³ Veg. Jaume Medina, «La crítica històrica i la història de la literatura», dins Martí de Riquer, Antoni Comas i Joaquim Molas, *Història de la literatura catalana*, vol. X, Barcelona, 1987, p. 210.

⁴ Josep Pla, *Obra completa*, XXXII: *Prosperitat i rauxa de Catalunya*, Barcelona, 1988 (2^aed.), p. 282.

L'Avenç «tenia ja, i tingué sempre fins a l'hora de la mort, un aire de capellà antic, d'aquells que es tombaven una copeta de ratafia cada diumenge». Tot plegat: que «era un home digníssim i decentíssim, però el seu aspecte obeïa al d'un esquilat, una mica nyeu-nyeu i amb una certa inconsistència de cola de peix; vull dir que mantenia la correcció dels qui tiren la pedra i amaguen la mà», un home que «treballava pel seu compte i vivia animat de positives fòbies».⁵ Les fòbies devien tendir a la reciprocitat. El presumptament mesurat Carles Riba arribarà a parlar, en una nota *off the record*, d'«aquell enorme idiota que es diu Miquel & Planas S. en C.».⁶

Les raons d'aquesta condescendència, d'aquest menyspreu, d'aquest odi cap a l'"atrabiliari" Miquel i Planas,⁷ no s'explicarien si prescindíssim de la petita part de la seva immensa obra que el va fer polèmic i desestabilitzador. Aquesta part, petita però incisiva, va girar al voltant de les normes ortogràfiques de 1913, i de les conseqüències de tota mena que aquest ordenament normatiu va originar en l'anomenada "llengua literària" catalana. Al marge d'aquest espai contestatari, Miquel i Planas no deixava de ser un home d'ordre. En realitat, mai no deixarà de ser-ho; però, això sí: d'un ordre vell. Aquell mateix que Magí Morera i Galícia descrivia a Pompeu Fabra, i que rememora el gran (i també oblidat?) Eugeni Xammar: «No en feu cap cas [...], dels enemics de les normes de l'Institut. Són gent massa vella [...]. Pertanyen a un altre món. Són pocs i cada dia seran menys, però, tot i essent pocs, reuneixen una quinzena de segles».⁸ Vista en conjunt, la llista completa dels arcaïtzants de la llengua podria fer un cert efecte. Els activistes, amb tot, eren ben pocs, i els pocs que eren es van acabar arredossant sota el cobert de l'anomenada Acadèmia de la Llengua Catalana, que és com dir d'una mena de transfiguració filològica de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. El vernís il·lustrós l'aportaven efectivament els escriptors consagrats de finals del XIX: els Oller, Víctor Català, Col·lell, Pin i Soler, Apel·les Mestres, etcètera. Aquests eren els noms de pes, les veus autoritzades. Però al darrere d'una tal nòmina d'il·lustres, que més aviat ja no passaven de ser, com diu Mila Segarra, «reliquies de la Renaixença»,⁹ dirigia els fils de l'operació una altra gent. Els teòrics de l'alternativa

⁵ Josep Maria de Sagarra, *Memòries*, Barcelona, 1964 (2ª ed.), p. 378.

⁶ Carta a Josep Obiols signada el 7 de novembre de 1920 (*Carles a Carles Riba. 1: 1910-1938*, ed. a cura de Carles Jordi Guardiola, Barcelona, 1989, p. 101).

⁷ Joan Lluís Marfany, *Aspectes del modernisme*, Barcelona, 1980, p. 75.

⁸ Eugeni Xammar, *Setanta anys d'anar pel món. Converses amb Josep Badia i Moret*, Barcelona, 1974, p. 190

⁹ Mila Segarra, *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona 1985, p. 350.

filològica a l'Institut eren menys coneguts, si bé aportaven les bases de la resistència a la nova llengua institucional. Aquí hi hauriem de col·locar Bulbena & Tosell¹⁰ o Anfòs Par.¹¹ L'extravagància d'aquestes dues rúbriques ja delata, per si sola, la inadaptació que devien experimentar en relació amb el món que les circumdava, el món del Noucents.

Miquel i Planas no venia ben bé de l'univers mental d'aquests dos filòlegs tan particulars, encara que hi acabarà convergint. Certament, els seus patrons catalanesos no tenien quinze segles d'antiguitat, com els de l'àcid Morera, ni dataven del segle XV, com els de Bulbena o de Par. Miquel i Planas anava per un altre camí. Ja hi anava en els seus anys joves, involucrat en col·laboracions tirant a poc reverents (*L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia*), o fent crítica literària des de la tribuna, modernista però moderna, de *Joventut* (1904-1906), i des del diari laborista *El Poble Català* (1907-1908). Després de tot, seguirà un camí ben poc retardatari fins bastant tard. D'aquí que Marfany, quan en parli per enquadrar-lo dintre de la selecció antinoucentista, l'hagi de considerar com a «defensor tanmateix de l'estètica arbitrària».¹² En aquest sentit, difícilment podríem veure en Miquel i Planas un reaccionari gòtic. Una altra cosa és que, per als seus adversaris, hi pogués passar; que acabés constant dintre de la colla d'«aquells filòlegs naturalístics, dissecadors rapatanis de vocables, per als quals l'idiotisme, la deformació qui es produeix en la boca ignara d'un camperol, són més estimables que unes formes de llenguatge Normal trobades i treballades per una selecció de la Intelligència».¹³ Val a dir que aquestes paraules, paradigma i compendi de les sensacions que repugnaran a Miquel i

¹⁰ Per a Pedro Cátedra, Bulbena, «havia volgut ser com Miquel i Planas», encara que «no li va poder arribar a la sola de la sabata», i no va passar de ser un «pensador lingüístic mitjà [que] s'obcecava –ja que tots havien cedit a les imposicions noucentistes– a polemitzar per la seva posició ortogràfica, defensable bé que simplista» (Alexandre Venegas, *La bibliografia eròtica & priàpica catalano-valenciana d'Antoni Bulbena i Tosell (1920)*, Barcelona, 1982, p. 14).

¹¹ Francesc Feliu ha escrit que Anfòs Par i Miquel i Planas «exemplifiquen dues versions molt particulars i certament independents, però ben característiques, del catalanisme del nostre segle, que es manifesta en la seva producció i en la seva trajectòria personal» (Francesc Feliu, «Contribució a l'estudi d'Alfons Par. Epistolari amb Ramon Miquel i Planas», *Estudis de llengua i literatura catalanes*, XXXIV, (1997), p. 160).

¹² Marfany, ob. cit., p. 75.

¹³ J. Farran i Mayoral, «Sumari espiritual. Discurs llegit al Certamen literari celebrat a Olot el 9 de setembre de 1920», reproduït dins *Reflexions i sentiments*, Barcelona, 1931, p. 67.

Planas, tampoc van ser escrites precisament per un esquerrista convicte. Tant se val.

Ni el Miquel i Planas jove ni el més madur van combregar amb el desordre espontaneista. Encara que només fos perquè no ha existit mai un model espontani de res. I menys de llengua. El seu admirat don Joan Maragall —que véu a saber com s'hauria “posicionat”, si hagués viscut uns pocs anys més, enmig del nou imperatiu fabrià— no era ben bé dels seus. Que la «paraula viva» duta a l'extrem de l'entronització normativa no casava amb el projecte reglamentari de Miquel i Planas ho veiem en el seu primer text pròpiament filològic. Arran del Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906, el nostre personatge va presentar una comunicació sobre els relatius que i qui, on propugnava d'«advocar per la restauració, dins el llenguatge literari quan menys, del qui subjecte, tal com se troba empleat en les obres dels nostres autors clàssics, y tal qual s'usa encara en la llengua francesa».¹⁴ Hi ajudava la tradició, naturalment. Però sobretot una certa contemplació sistèmica de la llengua, en tot cas força allunyada de la vivacitat barcelonina, i de la no barcelonina. Una visió diferent. La reacció de Miquel i Planas no arribarà fins que no es produeixi una prèvia acció institucional. No serà fins que Eugeni d'Ors apeli a l'«alt llenguatge ciutadà» en qualitat de revulsiu de la «paraula viva» que pendrà el partit del contraatac. Des de les vísceres, i també des de la intel·ligència. Per aquest ordre.

Abans que això es produeixi, el catalanisme convencional de Miquel i Planas és innegable. El 1911, en donar a conèixer una edició del text que batejarà com a *Cançoner satíric valencià*, redacta una justificació de l'obra que hauria hagut d'exasperar —i amb raó— blaveros de tot pelatge. Em penso que no ho ha fet fins molt recentment. Allà Miquel i Planas reclama l'apropiació catalana dels clàssics valencians per una raó bàsicament de subsistència cultural. Catalana, és clar. El títol del recull poètic «de cap de les maneres deurà considerar-se [...] com un reconeixement de la existència de una llengua y una literatura valencianes que no s'ien les mateixes llengua y literatura catalanes [...]». Entenem, únicament, per valencià lo qui es obra dels fills de la ciutat y regne de Valencia, ab limitació relativa idèntica a la ab que usaríem en casos consemblants de la distinció de barceloní, mallorquí, etc.». En conseqüència, «com més els valencians extremen les pretensions a l'autonomia de llur varietat idiomàtica enfront del català, major necessitat hi ha per part nostra de reivindicar la unitat llengüística

¹⁴ Ramón Miquel y Planas, «Els relatius que y qui», *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, 1908, p. 322.

de les gents qui poblen la faixa llevantina de la península ab les illes balears». Als catalans ens hi va molt: «mantenir aquest principi d'unitat literaria es, doncs, d'un gran interès pera'ls catalans».¹⁵ Recalquem-ho: és d'un gran interès, no pas d'una gran justícia —o si més no justesa— històrica. Interès, interès d'apropiació. Miquel i Planas deu ser, si no el primer, un dels primers a considerar el particularisme valencià com un perill "català".

El mateix any 1911 Miquel i Planas posarà en circulació *Bibliofilia*, que amb el pas d'uns quants números s'acabarà convertint en *Bibliofilia* (amb accent prosòdic, no gràfic, a la penúltima i), subtítulat «Recull d'estudis, observacions, comentaris y notícies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular». Des d'aquest any fins a 1920, Miquel i Planas estamparà, pràcticament tot sol, dos volumassos d'una entitat colossal: pels facsímils, per les il·lustracions, pel gruix teòric. En la presentació de la primera entrega, hi consta la següent nota:

L'únic redactor d'aquesta fulla declara espontaniament no estar revestit de la més petita autoritat en matèries filològiques y literaries: en ortografia procurarà ésser moderat, acceptant lo que tingui per més rahanable entre lo usualment admés. En quant a opinions, exposarà les seves propries, sincerament, tractant d'ésser just, respectuós y ben educat enfront de les persones o fets comentables.¹⁶

La ponderació de Miquel i Planas no pot ser més expressa. Matisada i tot, l'adhesió de Miquel i Planas a la reforma en marxa sembla més que evident.

Quan Miquel i Planas ressenya la conferència que Josep Casadesús va fer a l'Ateneu Barcelonès el gener d'aquell any sobre la depuració i expansió de la llengua literària catalana, afirma: «La conclusió [*extreta per Casadesús*] semblarà atrevida, emperò ens apar l'única possible: éssent la unificació literaria d'una llengua obra de cultura, aquella ha d'ésser realisada principalment desde la capital intel·lectual de la terra hont se parla y s'escriu la llengua de que's tracti; donchs, Barcelona, en el cas de la llengua catalana. Es això tan evident a judici nostre, que fins creyèm més nocius que útils els percaçadors de vocables rurals, els quals voldrien fer entrar en el diccionari de la nostra llengua (y d'aquí, ab circulació forçosa, en el llenguatge literari) tota mena d'idiotismes y neologismes de baixa mà. Fins creyèm que no hauria d'ésser admesa en definitiva dins el nostre futur

¹⁵ *Cançoner satírich valencià dels segles XV y XVI publicat ab una introducció y notes per R. Miquel y Planas en vista dels manuscrits y edicions primitives*, Barcelona, 1911, p. XII.

¹⁶ *Bibliofilia*, I (1911), col. 2

gran diccionari de la llengua catalana cap paraula que no vingués avalada per alguna autoritat literaria antiga o moderna, o no fos revalidada per un escriptor contemporani de nota, o no pogués ésser reconeguda com de llei a judici dels etimòlechs. (¿Es aquest el criteri de mossèn Alcover, pera quan se tracti d'ordenar els materials del seu Diccionari? Si no fos aytal, desitjaríem ésser rectificats y informatos en lo possible)». I tot seguit proposa de redactar una «acta determinant unes quantes bases acceptades per la generalitat dels escriptors, y convidar a subscriure-la a tots els literats y als mateixos impressors, compromentent-se tothom per cinch anys a respectar-la; fins que un nou acort, passat el terme, vingués a revocar aquelles lleys si's cregués que havien d'ésser substituïdes per unes altres. Y així, en Actes successives, de cinch en cinch anys, anar incorporant noves bases a les ja conegudes, tendint sempre a augmentar els dominis de lo regulat y estatuit, disputant cada vegada noves posicions a l'anarquia y desordre lexicogràfic, ab les soles armes de l'estudi y de la demostració científica». Des d'aquesta premissa interventora, un principi legítim com el de la recuperació de la desinència del plural femení en -as «es potser un xich extemporani».¹⁷

El mot d'ordre llançat pels noucentistes en relació amb les adaptacions de la normativa catalana Miquel i Planas l'arriba a assimilar, en un primer moment, fins i tot amb entusiasme: «per la nostra part ja sabem qu'ns toca a fer desde'l moment en que la Comissió Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans hagi fet públich el seu acort: acceptar-lo ab entusiasme y sense reserva de cap mena; y aquesta es la recomanació xardorosa qu'endrecem a tots els bons catalans».¹⁸ D'altra banda, Miquel i Planas posa de manifest la prevenció que li inspira el moviment dialectalista de mossèn Alcover i la seva parròquia. En la glossa al text que «un vallesà» havia publicat dins el *Bolletí de la Llengua Catalana*, hi podem llegir: «que'l senyor vallesà, autor de l'article, conegui del mot genoll, per exemple, les formes ginoll, junoll, junoy, juney, etc., no es cap rahó pera que totes elles deguin entrar en un bon diccionari...». En suma: «horrible perspectiva d'un diccionari de la nostra llengua hont tot, absolutament tot, hi fos!»¹⁹

En aquesta primera etapa, Miquel i Planas es presenta com un pratista convençut. L'ordenació proposada, i ja executada en part, pel teòric de la nacionalitat catalana el sedueix fins al punt que, arran de la segona edició de *La nacionalitat catalana* (1910), no dubtarà de

¹⁷ «Llengua Catalana Literaria», *Bibliofília*, I (1911), col. 20.

¹⁸ «La qüestió ortogràfica», *Bibliofília*, I (1911), col. 54.

¹⁹ «Que n'es de rica la nostra llengua!», *Bibliofília*, I (1911), col. 73.

collocar aquest llibre en l'altaret de la Pàtria, al costat de *Lo catalanisme* d'Almirall i de *La tradició catalana* del bisbe Torras i Bages; i encara d'un altre "evangeli", el que simbolitza *Las nacionalidades* de Pi i Margall. Tot i que, en aquest cas, creu que li escauria més la consideració veterotestamentària.²⁰ L'aposta resulta ben clara, integral i canònica. Però no trigarà gaire a quedar seriosament alterada. Això passarà quan aparegui en escena una mena de nou Nou Testament; o un escrit que almenys en tenia les pretensions. En efecte, el 1912 van sortir en un volum les glosses de *La ben plantada* de Xènius. La reacció de Miquel i Planas serà contundent: «l'autor sembla practicar[-hi] una mena d'egolatria literaria, qui traspúa a cada pas en el seu llibre, y que, per moments, pren tot l'aire de la més vulgar de les pedanteries».²¹ Som al 1913, amb les *Normes ortogràfiques* de l'IEC ja estipulades. D'ara endavant, aquest emblema dels nous temps s'anirà revelant als ulls de Miquel i Planas com intrinsecament lligat a la sort de l'orsisme *à la mode*. Amb raó o sense, la part condicionarà decisivament el tot; potser l'anècdota, la categoria.

No sé si resulta gaire casual que la ressenya que Miquel i Planas regalarà a l'*Almanach dels noucentistes*, de 1911, no surti fins a 1913, quan l'aversion cap al nou corrent ja se li haurà fet frontal. Vegem-ne un fragment: «En general, pot dir-se que les notes més agudes lloant la publicació foren escrites dels mateixos qui tenien part en ella, no reparant en l'impudor que suposa aquesta manera d'alabar-se lo propi. (Emperò el noucentisme sembla que consisteix principalment en això.) Y, naturalment, davant de les grans lloances dels interessats ¿quí és que havia de gosar dir lo contrari?» I remata: «¿fer del susdit Almanach un esdeveniment memorable per a la història de Catalunya, y del llibre una mena de síntesi de les nostres aspiracions en els ordres més nobles y elevats de l'intellecte? ¡Y cah!»²²

Per a Miquel i Planas, el Noucentisme era "principalment" això. Però no pas únicament això. La veritat és que la reforma ortogràfica que derivava per via directa d'aquest moviment no li mereixia una desqualificació similar. Més aviat al contrari: era digna de ser respectada, tot i que «després han vingut les protestes, no del tot mancades de fonament algunes vegades, si bé en altres filles més aviat de la intransigència que d'un criteri qualsevol». Segurament, el fet que a l'origen de tot plegat s'hi pogués entreveure l'acció directa d'alguns membres de l'antic grup de *L'Avenç*, no precisament devots de les

²⁰ «La Nacionalitat Catalana», *Bibliofilia*, I (1911), cols. 74-76.

²¹ «"La Ben Plantada" de Xènius», *Bibliofilia*, I (1913), col. 358.

²² «"Almanac dels Noucentistes" (1911)», *Bibliofilia*, I (1913), col. 367.

perles orsianes, podia reforçar la general bona impressió que li mereixia la nova proposta ortogràfica. Sigui com vulgui, «hem de deplorar que una tendència unificadora de la ortografia, tant ben inspirada en el benefici comú, no hagi pogut caure en gracia a tothom y sia encara causa de desunió». Ara bé; si hi havia una oposició a aquest projecte tan raonable, no venia pas de *Bibliofília*: «Lo que interessaria, potser, fóra que ara tots els antinormistes arribessin a un acord, y que determinessin unes altres normes ab les quals podrien regir-se tots aquells qui no trobessin encertades les que l'Institut d'Estudis Catalans acaba de dictar, perquè ara devé impossible discutir ab tots els protestants un per un». En aquesta fase de la història, els antinormistes, doncs, encara són els altres. I el butlletí unipersonal de Miquel i Planas no hi combregava de cap manera: «*Bibliofília* no representa absolutament res en aquesta qüestió (ni en cap altra); ha fet lo que podia y devia fer, per disciplina y per tota mena de raons, o sia adoptar les normes ortogràfiques de l'Institut a partir de la publicació de les mateixes». A tot estirar, reclama modestament, i «sols ab caràcter transitori», el respecte de la conjunció y i de la preposició ab. Res més. De moment, ben poca cosa. Però bastarà aquesta dissensió mínima, sollicitada només per «una certa unitat editorial»²³ de la revista (o sigui, per coherència amb els números pre-normatius), perquè la bola de neu comenci a rodolar.

No obstant, unes concessions tan insignificants dotaven de part de legitimitat els "antinormistes". Com veiem, Miquel i Planas encara els qualificava així, cap al 1913. Perquè, a parer seu, els desviats anaven contra la norma, no com ell que en propugnava una altra; que era, doncs, tan normista com els de l'Institut. I que ho serà sempre. Al capdavall, serà ell qui acabarà encarrilant en la senda d'una determinada norma els partidaris de la llengua lliure i desregulada. El primer pas per congraciar-s'hi el trobem cap al juliol de 1914, quan fa efectiu l'ingrés com a numerari a l'Acadèmia de Bones Lletres. Allà hi circulava un personal, més o menys erudit, que tenia la vista posada en l'historicisme vuitcentista, per no dir en el setcentista. El discurs d'entrada de Miquel i Planas al cenacle savi versarà sobre un tema estrictament llibresc: la influència del Purgatori de Sant Patrici en la llegenda de don Joan. En certa manera, la seva admissió dins el clos de l'Acadèmia donarà a aquesta institució, a part d'un escreix de prestigi, l'accent neocatalanista (nacionalista) que li mancava. El mateix 1914, al nou acadèmic li cacem un text elogiós de la «reorganització cerebral» pratista, en què la fundació de la Biblioteca de

²³ «La reforma ortogràfica», *Bibliofília*, I (1914), col. 411.

Catalunya figura, de bracet amb la creació de l'IEC, com a insígnia del «segón moment de la nostra renaixença». Com afirma, categòric, «és a partir d'ara, y no abans, que la nostra Patria pot aspirar a exercir la seva política, una política nacional».²⁴

Però una cosa eren les institucions i l'altra l'estètica. En la mesura que aquelles tendiran a promoure un determinat sentit del gust i no cap altre, la gent que no s'hi acabarà conformant, pel que fos, tenia tots els números per girar-los l'esquena. En principi, el Miquel i Planas que «es dedicava a rosegat, amb dentadura de ratolí ressentit i misogin, tot el que no li venia de gust»²⁵ no és l'antinoucentista ortogràfic sinó no res més que un antinoucentista monogràfic, estètic. Particularment literari. En una nota crítica als *Espectacles i mitologia* de López-Picó, recalca que aquest llibre «ve a projectar una intensa halenada de vida al través de la poesia catalana d'aquests darrers anys, en que les més hermoses coses y més sobtills han estat dites ab una fredor qui glaça els esperits. Ja ens plauen, ja, les ironies y les arbitrietats, emperò a condició de que, a través d'elles, se senti bategar una ànima. El nostre noucentisme havia acabat per fer-nos oblidar de que, a l'obra poètica, un xic d'emoció mai li ve del tot malament».²⁶ Qui era el príncep d'aquest principat glacial? Josep Carner complia tots els requisits per fer-ne el paper. El 1914, aprofitant l'aparició d'*Auques i ventalls*, Miquel i Planas s'hi abona. Carner passa per ser un «escriptor mancat de facultats emotives», la seva poesia «resta en el fons completament impersonal y abstracta»; més: «un hom pot entregar-se a la reposada fruició dels versos d'en Carner, admirar en ells la prodigiosa movilitat del séu enginy; emperò, si voleu cercar-hi un fons d'humanitat, si preteneu arribar a l'home a través de la seva obra, aquell se vos esmuny dels dits com una ombra». Això porta Miquel i Planas a detectar una «concordancia espiritual» de Carner ni més ni menys que amb el Rector de Valfogona. No cal dir que el símil no devia fer, diguéssim, gaire gràcia al príncep dels poetes. Però encara pitjor que Carner són els seus imitadors, que «mancats de les seves condicions literaries, estàn preparant una era de gongorisme ridícol y embafor».²⁷

Aquesta crítica sagnant veu la llum cap al juny, pocs dies després que Miquel i Planas hagi fet una maniobra original. Per l'abril, havia iniciat una col·laboració «exclusivament literaria» (de crítica literària) a les planes d'*El Poble Català*. Ell, un conservador racial, es veu de cop

²⁴ «La Biblioteca de Catalunya», *Bibliofília*, I (1914), col. 507.

²⁵ Josep M. de Sagarra, *Memòries*, ob. cit., p. 378.

²⁶ «"Espectacles i Mitologia" de López-Picó», *Bibliofília*, I (1914), col. 522.

²⁷ «"Auques i ventalls" de J. Carner», *Bibliofília*, I (1914), col. 528.

infeudat dintre del republicanisme menjacapellans. La justificació li venia força servida: després del seu pas per *Juventut* (1904-1906), Miquel i Planas ja havia pogut provar l'acollida generosa del diari progressista (1907-1908). De tota manera, d'ençà d'aleshores el joc polític –i més el joc cultural– del país havia canviat molt. Sobretot perquè havia passat el fatídic any 9, amb revolució incorporada. El Miquel i Planas de 1914, un infiltrat a cal veï? No ben bé. El *Cu-cut!* regionalista (30-IV-1914) ironitzarà: «El senyor Miquel i Planas ens ha donat un miquel». I el més gros de tot era que havia desertat de la seva clova “natural”, no pas per raó d'una qualsevol mudança política, sinó per una simple raó de gust. Ho confessarà sense pegues: «tampoc ens apar necessari repetir el pregón menyspreu que'ns inspiren les qüestions de la política, eterna causa de discòrdia entre els catalans».²⁸ Avui i potser sempre, aquestes paraules no les pot haver subscrit sinó un dretà legitimista. Tan legitimista que s'estimava més caure en la temptació d'una esquerra clàssica que d'una dreta completament remodelada, desconeguda de tan “moderna”.

Hi ha dos articles de la *Bibliofilia* de 1914 que em semblen claus per explicar-nos els termes amb què Miquel i Planas manifesta el rebuig –millor: l'odi indissimulat– cap als novíssims intel·lectuals de la dreta catalanista. El primer es titula «El modernisme en la literatura catalana», i l'inicia amb contundència: «corren mals vents per a les nostres lletres». La mà se li'n va de seguida: «el modernisme és una cosa essencialment intolerable en les lletres catalanes». El “modernisme”, amb minúscules; o sigui, el nou Noucentisme que representa “la interrompuda tradició”, la de la “gloriosa escola” dels Oller, Pin i Soler, Ruyra i Víctor Català. Ho notaré de passada: tret de Ruyra, tots els altres noms d'aquesta llista figuraran des del primer crit en l'antifabrilisme pràctic. A diferència d'aquests notables, els nous literats es valien d'unes idees que, per més senzilles que fossin, «són traduïdes en formes inverosímils, insòlites, extravagants, com si el bell parlar catalanesc no fos sinó una antigalla inaprofitable». I per paga, aquest grup forma un clan secretista, impenetrable: «és una mena de masoneria literaria, ab el seu ritual de recíprocs elogis, d'endreces mutues, d'encomiàstiques crítiques».²⁹ En l'altaret nacionalitari de Miquel i Planas, ja només hi començava a brillar la “tradició” del bisbe Torras i Bages, a costa d'Almirall i del vell Pi. Fins i tot, cada vegada més a costa del mateix Prat de la Riba, que a fi de comptes era el promotor digital de la colla dels jovencells noucentistes.

²⁸ «El preu de la neutralitat», *Bibliofilia*, I (1914), col. 542.

²⁹ «El modernisme en la literatura catalana», *Bibliofilia*, I (1914), col. 533.

L'altre article de 1914 que volia destacar es titula justament «Noucentisme». És concís i substanciós:

A Catalunya la gent de lletres ha posat de moda, darrerament, la paraula noucentisme; y aquest concepte ve aplicant-se ab alguna freqüència al tractar de certes individualitats contemporànies. Hem observat també, de passada, que tothom sol usar d'aquest neologisme en sentit irònic.

Per la nostra part, no tindriem cap inconvenient en acceptar el nou vocable y fins en procurar-ne la difusió, si tinguéssim una idea un xic precisa de la tendència literaria o artística que representa. Emperò el mal està en que no posseim una definició del noucentisme.

Y ¿per què no hauriem de proposar-ne una nosaltres? El noucentisme és un afany immoderat d'exhibició y una cotització de valors literaris ab vistes a la nòmina.³⁰

Aquest breu manifest no tardarà gens a tenir un efecte multiplicador, mal que sigui només dintre de l'estricta faldera torturada del seu autor. El desembre d'aquell any, Miquel i Planas donarà a les premses una mena de butlletí amb la capçalera següent: *El Noucentista. Orgue de la Escola Mediterrània. Arts. Ciències. Filosofia. Comissions. Presentacions*. La mofa fàcil, l'escarni *ad hominem*, la dentadura del ratolí ressentit, com més va més s'esmolen. La víctima propiciatòria d'aquestes mossegades és generalment una: Eugeni d'Ors, aquell mateix Ors que, segons un judici afinat d'Estelrich, «quiso superar la teoria del mismo Prat, elevando o rebajando el nacionalismo a imperialismo y a dictadura cultural».³¹ En el text que obre el número únic d'*El Noucentista*, titulat «Urbi et Orbi», hi llegim aquesta paròdia del dictat del Pantarca: «Rau en la continuïtat temporal la contingència de tot esdeveniment, àdhuc imprevisible. En aquella òrbita metafísica en que ço qui és devingut historia se troba encaçat per ço qui és l'instant d'ara, fugitiu al seu torn del demà poètic, la serena Raó hi situa la possibilitat de tots els fets comprensibles: tant la rifa de Nadal, com la constitució del Gran Sacre Imperi Romà-Germànic». L'article es tanca d'aquesta manera:

L'aparició de EL NOUCENTISTA es un d'aquells fenòmens ultra-tòpics qui semblen sorprendre la Historia; i la seva coincidència amb la Guerra Civil Europea-Germànica, apar incloure un celestial auguri d'Eficacia. Si! Nosaltres venim a lluitar en pro d'una kultura qui trontolla. ¿No estarà escrit acàs que la Pau de demà sia obra nostra? ¿Perquè no, tenint entre nosaltres a la Teresa? ¿I perquè tampoc, essent nostre gonfanoner aquest kolós de la Filosofia y de la Plàstica

³⁰ *Bibliofília* (1914), col. 540.

³¹ Juan Estelrich, «Orientaciones de la cultura catalana», *Cataluña ante España*, Cuadernos de «La Gaceta Literaria», Madrid, 1930, p. 194.

que'l món admira en el nom rutilant d'en Xenius? *Man spricht deutsch und pat at ihm pat at ham!*³²

Les vuit pàgines d'El Noucentista, que consten administades per un tal Pep Carné, no donen gaire més de si. Les aplicacions a què els literats en voga sotmeten la llengua reformada hi són estrafetes sense manies. En una ocasió, se'ns parla del «rau noucentista, que nosaltres hem alçat com una bandera», i sovint de «l'esperanto nacional».³³ Total, poca cosa. Més que més si tenim en compte que el mateix desembre de 1914 Miquel i Planas publicarà un article titulat «Encara la qüestió ortogràfica», on sí que es dedicarà a fer teoria fonda de la llengua. I, per cert, teoria reglamentista, o arbitrarista: «tot ço que en les normes alludides representa unificació, ordre, sistematització, és a dir norma, ens va plaure; tot allò altre que constitueix una reforma de la ortografia tradicional, ens va desplaure». A pesar de la molèstia que en alguns punts li produeixen les *Normes*, Miquel i Planas segueix confiant-hi. En tot cas, se les creu més, les troba més eficaces que no pas les vagues proposicions dels seus adversaris, «no perquè els manqués raó en absolut, sinó per l'esperit d'intransigència que les informava, y també perquè llurs autors no han atinat a proposar solucions millors als problemes». Com a exemple de la lleugeresa "antinormista" hi ha el llibret de Josep Poal i Jofresa *La qüestió ortogràfica: les nostres beceroles* (Barcelona, 1914). Miquel i Planas es mostra inflexible en el comentari que en fa: «en els moments actuals, lo veritablement útil y patriòtic és difondre arreu de la nostra terra la ortografia normal patrocinaada (no imposada) pel benemèrit Institut d'Estudis Catalans». Una cosa és el codi normatiu i l'altra vénen a ser els seus representants supernumeraris. Som a finals de l'any 14. Ni l'Acadèmia de Bones Lletres ni el consistori dels Jocs Florals encara no s'han pronunciat corporativament.

El 1915 significa l'escalfament de la guerra encesa de Miquel i Planas contra les maneres noucentistes. *El Poble Català* (7-I-1915) li

³² La Redacció, «Urbi et orbi», *El Noucentista. Orgue de la Escola Mediterrània*, 1 (28 de desembre de 1914), p. 1.

³³ No sé si val la pena que obri un parèntesi i recordi que l'any 1915 *La Publicidad* es refunda en castellà. Amadeu Hurtado deia, a propòsit d'aquest fet: «Tots érem catalanistes, però el nostre idioma passava per aquella crisi de transformació que ja hem recordat altres vegades, més accentuada aleshores pel caràcter oficial que les autoritats acadèmiques de la Mancomunitat acabaven de donar a les normes ortogràfiques sortides de les lliçons de Fabra i que, en desconjuntar el vell mecanisme d'un mal llenguatge escrit, havien despertat un afany de novetat de mots i de sintaxi prou frenètic per a desconcertar el gran públic com si li parlessin una llengua estrangera» (Amadeu Hurtado, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*, vol. 1, Barcelona, 1964, p. 255).

publica l'article «Intellectualisme amoral», on llança una nova andanada cruel contra l'orsisme i els seus corifeus: «Les gestes impúdiques de certs intel·lectuals de la darrera fornada; d'aquells mateixos intel·lectuals que, modestament, s'havien proposat ensenyar-nos de viure, dotant-nos de virtuts noves, que ells deuen haver creat per uns procediments de síntesi filosòfica que'l món desconeixia». En última instància, el responsable d'aquest desgavell és el diari *La Veu de Catalunya*, «la direcció del qual tenen usurpada el super-home y sos comparses, convertides en llistí diari de la cotització de llurs propries valors intel·lectuals». Etcètera. Té gràcia que un periòdic laic i tirant a anticlerical li permetés parlar d'aquestes “amoralitats”. Era el preu de tenir un emboscacat en plantilla; i després de tot, en el pecat hi va la penitència. Doncs bé; la resposta no es farà pregar. Caliban, o sigui Josep Carner, replicarà *El Noucentista* de Miquel i Planas des de *La Veu* (12-I-1915) amb un al·legat noucentistament sardònic, titulat «El senyor Miquel, o el nyicris de les fotocòpies». El dono complet:

El senyor Miquel és una trista cosa pàl·lida, llisquívola, insignificant: sembla un peix amb lentes; però un peix arrebaçat a son element natural, i astorat deplorablement de l'aire. El senyor Miquel, veient-se curt de vista, es cregué amb opció a ser savi. Començà per traduir xarades i rombos al català. Però això i tot era massa per ell. Els seus versos tenien una naturalitat exquisida: eren tan absolutament naturals, que, com a tònica, haurien admès el “Buenas” i el “Recados”. El senyor Miquel, melangiós com una floreta que ha rebut l'empenta d'un vent massa fort, començà d'imaginar-se un nou expedient per brillar. Se n'hi acudí un de verament genial: consistia en posar-se davant d'un llibre que no entenia, amb una màquina de retratar, DEIXAR FER LA MÀQUINA, i enviar el resultat a la impremta. Així el senyor Miquel es convertia en un home de cultura, que anava a fer tertulia a les botiguetes, i fins, en el moment del seu gran apogeu intel·lectual, arribà a discutir l'ús d'un verb: això sí, amb l'auxili d'un subjecte tan savi, que'l dia que vingui Don Jaume arribarà a capellà. El senyor Miquel, o el nyicris de les fotocòpies, s'acaba de veure glorificat per tot Barcelona amb motiu de la publicació d'una fulleta on ha agotat tota la seva existència vaga, el seu migrament, la seva miseria moral; però aquestes entregues supremes de l'esperit són, encara que valioses, molt arriscades. En efecte, el senyor Miquel ja tot ho ha dat de sí; i avui geu en un recó ateneístic més pàl·lid que mai, aclaparat com una pilota desinfiada.

La mala companyia de Miquel i Planas deu ser la de Jaume Barrera, editor de la «Biblioteca Clàssica Catalana» i futur director literari d'*El Correo Catalán*. Íntim de Miquel i Planes, Sagarra ens relata que Barrera li era com «un partidari acèrrim i una mena de Iago inofensiu que el seguia com la seva ombra».³⁴ Per a un Carner, aquesta parella de fòssils actius devia ben representar tot un compendi de la

³⁴Josep M. de Sagarra, ob. cit., p. 378.

carlinada rediviva. Es podia burxar per aquí. Tanmateix, ningú, ni el despítat Carner, no li podia reprotxar, a Miquel i Planas, cap indisciplina lingüística. La Secció Filològica, de la qual el príncep-poeta formava part des de la primer hora, continuava presidida, almenys nominalment, per mossèn Alcover, un altre carca notori. No hi havia motiu d'alarma, doncs. No n'hi haurà, de fet, fins que un altre residu "antic" opti pel trencament irrevocable amb les *Normes*.

El mes de març de 1915 el Consistori dels Jocs Florals reobre el debat sobre la idoneïtat de l'ortografia promulgada per l'IEC. Dic "reobre" perquè, l'endemà mateix de la publicació de les *Normes*, sembla que ja hi va haver moviments en el sentit que l'històric santasantòrum del catalanisme les rebutgés. Al final, es va determinar una sortida d'indefinió i d'una certa tolerància cap als originals presentats als premis que no se'n servissin. En aquesta maniobra tenim el germen de l'Acadèmia de la Llengua Catalana. Davant del determini dels Jocs, i sobretot del seu cap de brot, Francesc Matheu, Miquel i Planas lliura tres articles a *El Poble Català* (9, 10 i 11-IV-1915) sota el títol genèric d'«Els Jocs Florals y les Normes», requalificats dins les planes de *Bibliofilia* (de març de 1916, ara ja escrit així) com «La cisma ortogràfica». Aquí, Miquel i Planas es reafirma fidel a l'ordre establert. Si bé constata que fins llavors la discrepància que hi havia hagut no passava de l'efusió individual, també reconeix que ara les coses han canviat. Els partidaris de les *Normes*, «entre els quals ens comptem», hauran de tenir en compte que el nou criteri corporatiu «no mereix ésser desatès ni menyspreuat». El treball de Miquel i Planas és una llarga relació en favor de la concòrdia entre els dos bàndols en conflicte: el de «la joventut literaria de Catalunya» i el de «l'esperit tradicional de la nostra terra». Els joves contra els vells: «És la topada de dues intransigències, exacerbades per causes d'ordre polític y per raons de procediment». Fent abstracció d'aquest cicle generacional, i reservant el debat a la validesa intrínseca o no de les regles del 13, Miquel i Planas conclou que, aquestes, «representen l'esforç més gran, l'estudi més laboriós que fins ara s'hagi fet en vista d'obtenir una regularització ortogràfica de la llengua catalana escrita». Només uns pocs retocs l'haurien acabat de satisfer: «nosaltres som dels que hauríem preferit veure en l'ortografia normal un major respecte a la tradició ortogràfica representada pels nostres clàssics»; però no és menys veritat que això haguera precipitat el risc de l'arcaisme, que la llengua derivant «devingués en la pràctica irreconciliable de l'estat actual de l'idioma». La legitimació del programa lingüístic de Prat de la Riba no pot ser més taxativa. Els detalls incòmodes, podia ben ser que algun dia s'acabessin resolent. Ben mirat, tampoc eren tants ni tan

insalvables: les *hh* medials i finals, la substitució de *me, te, se* per *em, et, es*, en consonància amb el canvi de *lo, los* per *el, els*, la desaglutinació de *pera* en *per a*; finalment, els dos casos que ja sabem (*ab, y*), que per "un excés de lògica" han estat «lo que més ha ferit els ulls del públic català en les Normes de l'Institut». Per tot això, ve a dir Miquel i Planas, no val la pena obrir un cisma; i la gent que creu que sí, va errada. Per aquest camí, només aconseguirà emplaçar «la manifestació floralasca dintre uns cànons massa estrets».³⁵

És curiós de notar que, fins en aquest moment, el nom de Pompeu Fabra no apareix en cap dels motius de Miquel i Planas. I això que resulta impensable que li resultés gens estrany, l'autor de les *Qüestions de gramàtica catalana* (1911), de la *Gramàtica de la llengua catalana* (1912) o del *Vocabulari català-castellà i castellà-català* (1913); per no dir el Fabra inspirador directe de les *Normes* del 13, o el de l'article-proclama —de títol provocativament austro-hongarès— «Cal gramàtica als escriptors», on el gracienc advertia, entre altres coses, que «l'escriptor que menysprea la tasca del gramàtic és un mal escriptor i un mal patriota».³⁶ Però Fabra no era el típic noucentista nouvingut. Els seus inicis a *L'Avenç* i la seva freqüentació de la biblioteca, i sobretot del pati, de l'Ateneu Barcelonès el devien haver fet coincidir sovint amb Miquel i Planas. Potser serà aquesta familiaritat relativa la que retindrà el dicteri de Miquel i Planas. La contraposició es farà esperar encara un temps. No es produirà fins que la seva aversió antinoucentista la desplaçi a tot el que el Noucentisme adoptarà com a propi.

Durant el 1916, any en què la Mancomunitat adopta, a tots els efectes, les *Normes* del 13, Miquel i Planas només es limita alimentar el recel cap a la innovació cultural; així, en abstracte: «Hi ha a Catalunya, en els actuals moments, una febre de renovació que es deixa sentir de molt diverses maneres y que és causa de moltes iniciatives, unes ben orientades y altres no». El greu perill rau en el fet de «desentendre'ns de lo vell, o sia de la nostra tradició», per un «afany de modernisme sense solta ni limitació». Al centre d'aquest capgirament de valors no hi ha més que la creació literària; una literatura que «no té cap mena de ressò en la consciència popular, com a resultat que és de la incubació mental de principis exòtics que no han estat sotmesos al treball més rudimentari de tria y d'adaptació a la nostra ètica peculiar».³⁷

³⁵ *Bibliofilia*, II (1916), cols. 106-124.

³⁶ Pompeu Fabra, «Cal gramàtica als escriptors», *La Revista*, 2 (10-VI-1915), p. 3.

³⁷ «L'art vell, l'art nou y l'art de sempre», *Bibliofilia*, II (1916), cols. 145-146.

Aquest mateix any 1916, el Rosselló va segregant un antigermanisme total que arribarà a esquitxar els neutralistes, per no dir els francs partidaris de l'Imperi, que poblaven part del món catalanista, amb Ors i mossèn Alcover al davant de tot. I Prat de la Riba i *La Veu*. Des de Perpinyà, Juli Delpont reclama la solidaritat de l'*outsider* Miquel i Planas per fer front comú a les "bocheries" filològiques. No l'obté. El bibliòfil barceloní es limita a donar-li per resposta que s'acaba de fundar una Acadèmia de la Llengua Catalana, de la qual l'han fet secretari, i que «mentrestant servo ab igual llealtat y desinterès les més cordials relacions d'amistat ab persones que formen part de l'Institut y que se'm mostren tothora deferents».³⁸ El seu suport incondicional al camp aliat –que potser era el camp menys "avantguardista", però que a fi de comptes era el camp més liberal– l'exhibirà en diversos llocs. En aquest sentit, signarà una carta col·legiada de gent de lletres a l'arquebisbe de Tarragona, i el gener de 1918 publicarà la traducció catalana del «Missatge del President Wilson».

Mentrestant, l'acatament per part de Miquel i Planas dels dictats de la Secció Filològica se sostenia en un equilibri precari. A mitjans de 1918, ja no solament eren les ys i els abs els elements que la podien pertorbar. Fabra començava a treure partit de la tasca dels últims anys. Feia poc que havia publicat el decisiu *Diccionari ortogràfic* (1917), i encara menys la *Gramàtica*. Però va passar un altre fet impactant. La rebequeria definitiva de mossèn Alcover, que es desencadenarà uns dies després de la mort de Prat de la Riba i que culminarà amb l'embarcament de la rabassuda "calaixera" cap a Mallorca, el maig de 1918, no degué deixar indiferent ningú del *milieu*, i menys Miquel i Planas.³⁹ Llavors ja s'havia acabat la guerra civil europea. Havien passat els dies de la dissensió aliadòfila o germanòfila. Ara les bandositats només podien ser intestines, quedar-se a casa. Per tant, no deu respondre a la casualitat que la seva llarguíssima conferència, titulada «Contra la Reforma Lingüística», Miquel i Planas la pronuncii, en dues entregues, els dies 21 i 25 de juny de 1918, exactament un parell de setmanes després que Alcover hagi ventilat els seus greuges amb l'IEC. Aquest parlament serà la torna particular de Miquel i Planas al Manifest alcoverí. Mila Segarra ha descrit detalladament les alternatives que hi queden exposades, cosa que m'estalvia

³⁸ «Correspondència del Rosselló», *Bibliofilia*, II (1916), col. 220.

³⁹ Per a aquest episodi, dens i rocambolesc, continua sent fonamental –i fonamentalment divertit– el relat que en fa Francesc de Borja Moll (*Un home de combat (mossèn Alcover)*, Palma, 1961, sobretot pp. 161-201).

de fer-ho de nou.⁴⁰ Més enllà de les solucions concretes que Miquel i Planas proposa (reduïbles, principalment, a: *ab, y, -ch, me, te, se, l* i no *h, -isar*, i ben poca cosa més), l'entitat d'aquest discurs ateneístic toca el nervi mateix de la normativa fabriana. El respecte que diu haver mantingut cap a l'IEC i la seva Secció Filològica aquí s'evapora del tot: «El meu acte d'avuy representa la definitiva liquidació d'una crisi sentimental que s'es produhida en mi d'una quantitat d'anys ençà; es, en certa manera, una vindicació de la meua llibertat de pensament y d'acció». La història d'aquest «conflicte íntim» que això li planteja, poc o molt sincer, té les arrels en un períple personal que ja coneixem. Fabra hi constava, sens dubte. Però Miquel i Planas sobretot devia estar pensant en Massó i Torrents quan afirma: «jo hauré avuy de criticar la obra de benivolguts amichs meus».

No m'aventuraré a fer un resum impossible d'un text tan extens, i tan atapeït de notícies de tota mena. Per contra, sí que m'agradaria seleccionar-ne ni que només siguin els moments més crus, per ideològics. A l'hora de passar revista a tot el procés reformador, Miquel i Planas detecta «la gran errada inicial» que van propiciar els de *L'Avenç* quan van pendre per base de la seva reflexió normativa la llengua escrita, ensinistrada per la tècnica gramatical, i no la parlada. Segons ell, l'ordre dels factors hauria hagut de ser el contrari. D'acord; però no havíem quedat que la «paraula viva» no servia per res més que per alimentar el desgavell, l'anarquia? En fi... L'"evolució" de Miquel i Planas, reconcentrada en el discurs de 1918, més aviat constitueix una aposta radical per un cert antiintel·lectualisme, o simplement per un cert irracionalisme lingüístic –i de l'altre. En una paraula: un pas ferm cap a la dreta. Així, qualsevol Reforma (amb majúscula) equival, *volens nolens*, a una "revolució espiritual". Les minúcies ortogràfiques i morfològiques que en el fons són posades a discussió sembla que de cap manera no el justifiquen, aquest to. Passa, però, que la llengua no constitueix ben bé el subjecte del discurs de l'Ateneu. En tot cas, no en constitueix el subjecte principal. Si els noucentistes havien trasbalsat les formes del país, ara els hereus de *L'Avenç* van a més, van al fons: «lo de la reforma lingüística'ls era del tot indiferent». Volien una altra cosa: un rescament dels valors tradicionals. I això era molt més greu, més substancial que la supressió de tots els diacrítics del món català.

Fabra s'ha convertit, de cop i volta, en el blanc de les ires de Miquel i Planas: «Jo crech que may Catalunya no havia estat víctima d'una tirania tan odiosa com la que avuy exercexen els nostres

⁴⁰ Segarra, ob. cit, pp. 354-356.

gramaticols posats al servey d'En Fabra». Per extensió, el mètode filològic —en la mesura que és això: un mètode— atempta contra l'ordre natural de les coses: «en questions com la que aquí's tracta la ciencia sols pot intervenirhi fins a un cert punt, perquè hi hà en aquelles una gran part que ha d'èsser reservada al sentiment». No el reté cap contradicció, en relació amb els seus primers escrits. Si allà Miquel i Planas repudiava la selva dialectal, ara l'exalçarà com a constitutiva del «fet biològich de la llengua». El món és ben fet; no cal canviar-lo. La llengua, igual. Així, el «fet social» que l'activa es converteix en un *fait accompli*, en l'obsequi d'una providència irrecusable. Per al pensament conservador, com ha apuntat magníficament Alain Finkielkraut, «qu'il s'agisse, en effet, de sa nation ou de sa langue, l'homme entre dans un jeu dont il ne lui appartient pas de fixer, mais d'apprendre et de respecter les règles». ⁴¹ Acollint-se a aquesta disposició de la realitat, l'antic nacionalista Miquel i Planas es convertirà en un apòstata conclusiu. Renunciarà a la idea de millo-rament, de depuració idiomàtica, que abans l'havia mogut. I ho farà servint-se d'un escut molt prim: «mentre no tinguèm escoles; mentre no hi hagi a Catalunya una cultura produhintse integralment en català; en un mot, mentre la llengua catalana no sia oficial a Catalunya i pugui prescindir de la llengua castellana com a factor de cultura general, no hi haurà més remey [...] que aprofitarse de totes les facilitats qu'aquella llengua'ns ofereix per a la obtenció d'una cultura lingüística adaptable al català». La fallàcia intencional estava servida. Mentre no canviï el món, no ha pas de canviar la llengua. I per si de cas, val més que no canviï, el món.

La colla d'insubmissos agrupats al voltant dels Jocs Florals de Barcelona devien ser del mateix parer, encara que no necessitaven tantes excuses com Miquel i Planas. També ho haurien estat, o ho eren, els felibres provençals. No en va, en el primer punt dels seus estatuts de la confraria provençalista hi constava ben clar que «le Félibrige est établi pour conserver à la Provence sa langue, sa couleur locale, la liberté de sa bonne grâce, son honneur national et son beau rang intellectuel, car telle qu'elle est, elle nous plaît». ⁴² Així els va anar, tot sigui dit de passada. Doncs bé; si hi ha un element definitori del que n'he dit «la dreta filològica», el trobem precisament en aquest principi d'immutabilitat; tant si es planteja des del carrer de la Canuda com des de les vores del Roine. L'èxit del projecte d'aquesta mena de reacció es trobava, perfecte i clos, en el passat. Davant del desconcert

⁴¹ Alain Finkielkraut, *La défaite de la pensée*, Paris, 1987, p. 26.

⁴² Ap. G. Jourdanne, *Histoire du Félibrige (1854-1896)*, Culture Provençale et Méridionale, Raphèle-les-Arles, 1980 (2^a ed.), p. 241 (el subratllat és meu).

del món modern, agitat i canviant, Miquel i Planas haguera pogut afirmar, amb Maurice Barrès, i amb tants i tants d'altres senyors arrugats: «j'aime mieux un long passé qu'un long avenir». Amb l'afegit que ell, connaisseur fidedigne d'aquest llarg passat gloriós, en podia esdevenir amo i senyor. A la dreta de Fabra, doncs, s'hi va acabar habilitant un lloc preferencial.

A partir de la sonada conferència de l'Ateneu, *Bibliofilia* abandona el camí indefinit de la neutralitat i opta per «la reducció a preceptes de tot allò qu'ens ensenya la prudència y el seny dels mestres del Idioma»; és a dir, adopta les regles de l'Acadèmia de la Llengua Catalana. D'ara endavant, la guerra amb els normativitzadors de l'Institut serà oberta i frontal. En l'article «Jochs Florals de Beocia y de Mataró», Miquel i Planas fa una paròdia del certamen poètic de Mataró que havia presidit Fabra. Allà, el Mestre havia pronunciat un discurs titulat «Filòlegs i poetes», on advocava pel «treball de selecció» davant de les fonts escrites i dels dialectes silvestres: «tots sabem que hi ha qui pretén que hem d'escriure el mateix català del segle XV, i qui voldria que la llengua escrita traís totes les variants dialectals de la llengua parlada». Arcaisme i localisme són dos perills que els «escriptors actuals» hauran de dissipar.⁴³ Miquel i Planas agafa les prevencions de Fabra i, parlant per boca dels normistes oficials, els fa dir: «¿Y qui són els nostres enemichs? Els més són gent habituada a les comoditats d'un català tot acostat del castellà, als quals molesta l'esforç de diferenciació a que'ls obliga la nostra deria purificadora». La befa s'inflama: «Hi ha també gent negada y vanitosa a qui irrita l'èxit d'una obra a la qual ells no han sabut col·laborar [...]. Hi ha, encara, alguns antichs escriptors que, havent ells també treballat un dia per la depuració y enriquiment del català avuy, davant els progressos recents [...] no saben resignar-se a veures superats per vosaltres, per mi mateix». En poques paraules: «els enemichs del senyor Fabra y dels escriptors reformisants de Catalunya són tots aquells que no han sabut veure en la reforma lingüística del senyor Fabra l'obra més perfecta que may hagi exit del seny humà».

L'atac de Miquel i Planas passa de les idees a la persona:

Nosaltres no hem regatejat may les consideracions que'l senyor Fabra mereix [...]. Emperò, quan llealment hem cregut que calia advertirlo de que no podiem seguirlo més per hont ens duya, l'home se'ns ha redressat, en un impuls mal contingut de superbia, y'ns ha vingut a confondre ab la seva excomunió, declarantnos enemichs de Catalunya.⁴⁴

⁴³ Pompeu Fabra, «Filòlegs i poetes», dins *El català literari*, Barcelona, pp. 74-76.

⁴⁴ *Bibliofilia*, II (1918), cols. 401-410.

El resultat: animadversió, rancor, enveja; i, al cap i a la fi, un anti-gramaticalisme cec. Ni els tècnics serveixen per regular la llengua, perquè en el fons la llengua es regula tota sola: «nosaltres no creyèm que als filòlechs els pertoqui presidir les evolucions de les llengües, sinó seguir aquelles, donarne compte com d'un fet acomplert». A tots estirar, els “grans escriptors”, notaris de l'evolució incondicionada d'un idioma, poden fer servei. Però mai de la vida els lingüistes: «les obres mestres de una literatura són, donchs, els veritables y únichs models de la matexa; enfront dels quals els gramàtics queden reduhits al paper, sempre secundari, de comentadors». Per consegüent, «declarar mestre d'una Llengua a un gramàtic (que no sia, naturalment, més que gramàtic) es atribuhirli una categoria que no li pertany». Llavors Fabra ja era anomenat “mestre”: el Mestre. López-Picó, en el discurs de Sitges que glossa Miquel i Planas, així ho fa. Era l'únic, l'exclusiu referent dels bons escriptors, aquell que «ha vingut a donar ales a totes les aspiracions renovadores, radicals y fins revolucionaries», a les tendències «moderníssimes y més que perilloses».⁴⁵ El dimoni amb banyes.

Com havia pogut tolerar, la gent d'ordre, el lector sensat de *La Veu*, que se'ls fiqués dins de casa la Revolució? Els lligueros, ¿com podien haver afavorit, per acció o per omissió, que una colla de funcionaris al seu servei acabessin menant una dictadura desenfrenada, «com s'esdevé sempre d'una manera fatal als fanàtics d'una idea, de Trotzky y de Lenine per avall»? Si un mot com viuda s'ha de canviar per vidua, per decret del senyor Fabra i contra el que solen autenticar els autors del XV, qui diu que no arribarà el dia que es capgiri tota la resta?⁴⁶ Detall sobre detall, minúcia sobre minúcia, el català oficial s'anava reconstruint a una velocitat insòlita. Ho recorda Maurici Serrahima: «La rapidesa quasi inversemblant amb què va ésser realitzat el pas del llenguatge anàrquic del “naturalisme” i del “modernisme” a la llengua volgudament perfecta i un pèl alambinada que aconseguia el “noucentisme” per la línia carneriana, per molt que ens sembli que exagerem, sempre resultarà que els fets històrics encara la van “exagerar” més». Només un exemple: de *Les multituds* de Raimon Casellas a *Les planetes del verdum* de Carner tan sols hi va una dotzena d'anys, però unes mutacions inversemblants, «no pas

⁴⁵ «Entorn dels Jochs Florals», *Catalana* 31 (3 de novembre de 1918), pp. 265-270.

⁴⁶ «Els primers resultats de la Reforma», *Catalana*, 59 (15 de juny de 1919), p. 491.

únicament per la qualitat de la llengua i de la prosa, sinó també, i potser encara més, per la nova orientació que hi havia pres».⁴⁷

La pell prima de Miquel i Planas devia estremir-se cada cop més sovint, davant de la dimensió dels canvis. De fet, els que havien desencadenat «la guerra civil filològica» no eren sinó uns «reformadors ambiciosos que, com sempre, han acabat per passarse a dictadors després d'haver gallejat d'anarquistes». Ara bé; no cal patir-hi. A l'altra banda de la barricada, sempre hi haurà els defensors d'«el nostre verb intangible». Aquest és el títol del seu discurs presidencial als Jocs Florals de Girona de 1919. Perquè no fos dit que el carlisme lingüístic vivia acantonat a la babèlica Barcelona, des de Girona Miquel i Planas va obrir, una mica més encara, la caixa dels trons del seu ressentiment. El to ja gairebé evoca la croada, i hi invita: «no pot haverhi Poesia allò hont manca Fè, y com que la Fè sols té estada possible allà hont exerceix senyoriu la Veritat, es per axò que únicament ens poden arribar al cor aquelles coses que'ns són dites en un Verb sincer y lliure d'artifici». En un altre moment, afirma: «¿Quines normes de rebuscat artifici creyèu, per ventura, que va emprar En Ramon Llull, ara fa sis centuries, per a conseguir que'ls seus llibres fossin universalment coneguts y estimats? Li bastà'l Verb catalanesch matern». Modificar les llengües equival a pecar de supèrbia, a emular el delicte babèlic; pretén imitar Déu. Una cosa és polir l'idioma, dignificar-lo en la justa mesura, «emperò no hem de caure en la niciesa de voler defugir les lleys eternes que regulen el nostre doble organisme espiritual y físich».

En els Jocs Florals de Cornellà del Llobregat d'aquell mateix 1919, Miquel i Planas pronunciarà un discurs molt semblant. El sol fet que li ploguessin unes ofertes de representació com aquestes fa pensar en el símbol en què s'havia convertit, tant per als seus com per als altres. Mossèn Alcover, "refugiat" a Mallorca des de l'any abans, es trobava massa lluny per fer-li ombra. Els fabristes tenien Fabra, els antifabristes Miquel i Planas. A Cornellà, on en teoria s'havia proposat de parlar sobre les arrels del catalanisme literari, el bibliòfil la torna a emprendre amb l'esfera que «judica alhora'ls nostres mèrits literaris y'l nostre patriotisme segons el grau de servitut ab que acatèm els preceptes d'un cantayre suprèm, mancat de gust artístich y sense ascendent entre nosaltres». De tota manera, l'escomesa a l'home no havia fet més que començar. Durant els anys següents, en farà un ús discrecional dintre dels seus llibres, d'uns llibres singulars.

⁴⁷ Maurici Serrahima, *Dotze mestres*, Barcelona, 1972, p. 261.

El 1919 Miquel i Planas publica *Les confidències d'En Joan Bonhome*. El "bonhome" és un *alter ego* de l'autor, càndid, perplex, impotent davant de la perversió de la cultura oficial. A més innocència del relator, més maldat del món. El sarcasme estava servit. Segons Josep Miracle, col·laborador i biògraf de Fabra, aquest llibre és «una mena de bomba que només va fer una sola víctima i va ser el seu mateix autor».⁴⁸ L'artefacte anava dirigit a la mateixa adreça de sempre. Qualsevol anècdota valia per desviar-se cap al plet lingüístic. Surt el mot *poll*, per exemple, i ve el comentari: «de qüestions així es que hauria d'ocuparse la molt honorable Comissió de Vehins que té a son càrrech la netedat filològica del barri; en lloch d'entretenirse⁴⁹ encatint si'ls vocables *janer*, *assamblea* y *subasta* hauràn d'escriures des d'ara *gener*, *assemblea* y *subhasta*; ò convertint en un cas de consciència'l detall evidentment trivial de si cal escriure entre'ls cognoms una *i* llatina en compte d'una *y* grega, al firmar les nòmines». També rep el colleccionisme lexicogràfic, consistent a arreplegar cèdules amb «multitud de paraules estranyes» com ara *atur*, *sòtan*, *tocòm*, *nogensmenys*, etc., i mots acabats en *-ach* i *-um* i augmentatius en *-atxo* i *-etxo*, més mots com *dineta*, *vitral·la*, *metafisicià*, *magicià*, *quimista*. El "bonhome", superat per tanta imaginació neològica, acaba canviant la filologia per la filatèlia. Passa una cosa semblant amb la filosofia del temps, on els qui la practiquen

a cada moment se contradueixen ells mateixos, destrueixen avuy lo que digueren ahir, y la seva lucubració diària, per lo incoherent, crea el desordre en la ment de qui s'empenya en seguirlos a través de les seves piruetes fantàstiques de saltimbanquis espirituals. Tot en ells són nocions incompletes, idees insuficientment madurades, quan no tòpichs d'una vacuïtat absoluta. Y la manca de probitat científica'ls permet atribuirse idees d'altri, estraferentes, acomodantes a la necessitat d'aparèixer enginyosos, brillants, originals als ulls d'un públich d'adeptes que molt sovint els admiren perque no'ls cntenen. Com a genre literari, equival el glosari en art al genre inconsistent de varietés.⁵⁰

La bomba no va fer cap destrossa, però si res més no va sotragar les consciències dels simpatitzants. Anfòs Par hi va descobrir la "independència de caràcter" de l'autor, per la qual cosa li i va declarar: «m'aplech, donchs, a la host de la que V. es un capdevanter: prengui-m com a soldat ras, y pose mos serveys (si quelcom puc fer en aquesta creuhada) a ses ordres».⁵¹ Era el principi d'una gran amistat

⁴⁸ Josep Miracle, *Pompeu Fabra*, Barcelona, 1968, p. 517.

⁴⁹ Cito per la 2^a ed. de R. Miquel y Planas, *Les confidències d'En Joan Bonhome seguides dels seus pensaments*, Barcelona, 1919, p. 52.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 70.

⁵¹ Francesc Feliu, *ob. cit.*, p. 169.

renovada per l'antifabrisme militant. Aquell mateix any 19, Miquel i Planas va donar altres raons als agreujats pel Noucentisme. Ara des d'un registre més neutre, treu *Els pensaments d'En Joan Bonhome*, on, reaprofitant la cobertura del "Bonhome", construeix una mena diccionari ideològic en consonància amb tot el que ja hem anat veient. N'extrec uns quants fragments, que m'estalvien els comentaris: «D'alguns que's declaren ésser ANTI tal cosa, hi hà lloch a suposar que ho siguin per impossibilitat d'ésser quelcom d'aquella cosa»;⁵² «no m'he pas d'oposar al ús discret d'ARCAISMES en el llenguatge literari [...]; de lo que cal guardarse es de què'l llenguatge, a força d'embotirhi mots desusats, acabi per semblar un galimatíes»;⁵³ «me'n rich, jo, dels qu' encara creuren de bona fè en la força inveterada de les costums! N'hi hà prou ab què qui's proposi modificarles pugui oferir sinecures, per a que móltos que tenien l'anyorament per una cosa típica del país, vos assegurin formalment que s'enyoren»;⁵⁴ «el sabí únicament creu en Déu y desconfia dels homes»;⁵⁵ «l'escepticisme és una generalisació viciosa dels resultats de l'experiencia»;⁵⁶ «¿es que, com diu Montesquieu, haurèm sempre de regirnos per rahonaments y no podrèm may entregarnos a la dolça comoditat de la costum? Emperò aleshores, ¿de què serivirien els filòlechs?»;⁵⁷ «si en lloch de poderme dir del vostre gramàtich reformador qu'es un gran estudiós y àdhuch un químic eminent, me poguessiu dir d'ell qu'es un home de seny y de bon gust, ho preferiria; perquè els gramàtichs són com els anarquistes: si saben de química són mólt més perillosos»;⁵⁸ «en la vida espiritual dels pobles, són més de témer que'ls temps adversos els mals de la prosperitat»;⁵⁹ «alguns joves literats de l'actualitat han comptat la llur joventut per un mèrit»;⁶⁰ «per a dir lo que vols dir, ja hi hà prou paraules en el nostre idioma y maneres infinites de combinarles. No't calen, donchs, mots nous»;⁶¹ «a Nova Gotia la gent de lletres ha posat de moda, darrerament, la paraula Noucentisme; y aquest concepte ve aplicantse ab alguna freqüència al tractar de certes individualitats contemporanies. S'ha pogut observar, de passada, que tothom sol usar aquest neologisme en sentit irònich. Per la meva part,

⁵² Miquel y Planas, *Les confidencies d'En Joan Bonhome*, ob. cit., p. 103.

⁵³ *Ibid.*, p. 104.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 111.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 111.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 121.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 127.

⁵⁸ *Ibid.*, pp. 134-135.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 139.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 141.

⁶¹ *Ibid.*, p. 147.

no tindria cap inconvenient en acceptar el nou vocable y fins en procurarne la difusió, si tingués una idea un xich precisa de la tendència literaria ò artística que representa. Emperò'l mal està en què no possehim encara una definició del Noucentisme. Y ¿per què no n'hauria de proposar jo una? El Noucentisme es un afany immoderat d'exhibició y una cotisació de valors literaris ab vistes a la nòmina»;⁶² «el poble havia ja renunciat a servir-se de la llengua purificada, bon punt s'hagué adonat de què no li servia pera ferse entendre».⁶³

L'any següent apareix *El Purgatori del bibliòfil*. Miquel i Planas hi torna a esbravar la seva obsessió primària. Fabra, aleshores resident a Badalona, és l'artífex d'una "ortografia badalonina", digna d'un "Institut Badaloní de la Llengua Reformada"; els seus súbdits són tots uns "pedants noucentistes", ensabonadors del "Pare Fabrici", del «gramàtic innovador y revolucionari»; en fi, d'un fabulós reietó asiàtic, del «Gran Mogol Filològich».⁶⁴ No es pot negar que aquestes paraules venien a fer la competència amb les que es gastaven des de les planes del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* alcoverí, convertit en aquella època en un monogràfic insultant. Els feien, en tot cas, una competència lleial. Prova d'aquesta *entente cordiale* la tenim en la visita que Miquel i Planas va realitzar a ca n'Alcover, a Palma, el 14 d'agost de 1920. Per al canonge manacorí, el bonhome llibreter «ha fet més ell tot sol per l'expansió de la Llengua Catalana clàssica que tot l'Institut en ple ab la Diputació i la Mancomunitat». Alcover diu, també, que Miquel i Planas li va donar uns quants punts de vista, «que tendré prou esment d'aprofitar». En acabat, el mallorquí li va tornar la visita a la seva casa de Sant Gervasi. Conclusió: «A un home tan eminent els de l'Institut li han donada bolla-negre, i el tenen apuntat an el llibre-vert de llurs absurdes prevencions i baixes i selvatges venjances. Es una glòria p'En Miquel Planas aquesta betzèria dels instuters contra ell».⁶⁵

Aquell 1920 Miquel i Planas passa a col·laborar, a instàncies del seu amic mossèn Jaume Barrera, a *El Correo Catalán*. Com veiem, es va tancant el cercle d'una evolució ideològica. Des dels temps d'*El Poble Català* de 1915, esquerranós i lliurepensador, als d'*El Correo Catalán* de 1920, complotista i reaccionari, hi van molt pocs anys. Però sobretot hi va molta mala llet acumulada. Algú hauria d'estudiar aquesta participació periòdica de Miquel i Planas dintre de l'òrgan de

⁶² Ibid., pp. 147-148.

⁶³ Ibid., p. 163.

⁶⁴ R. Miquel y Planas, *El purgatori del Bibliòfil. Novela fantàstica*, cito per la 2^a ed.: Il·lustració Catalana, Barcelona, 1921, pàssim.

⁶⁵ *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. XI (1920), p. 238.

l'integrisme recalcitrant, que durarà fins al 1944. El que sí que podem assegurar és que, a diferència del que havia representat el seu pas pel diari republicà, ara l'opció de Miquel i Planas no tindrà res d'ocasional o d'estratègic. El 26 de setembre de 1920 participa en la Festa de la Poesia i la Música de l'Orfeó Gracienc amb un discurs que es converteix en un elogi de la "paraula viva" maragalliana. El poeta de l'espontaneïtat «va abandonamos, precisament, en un dels més perillosos instants de la nostra vida com a Poble». Això passava quan «la fèrvida activitat dels nostres homes públics havia enunciat la paraula imperialisme, y un afany d'expansió universal s'havia emparat dels nostres poetes, dels nostres artistes». Ara bé, aquest afany europeïsta i cosmopolita es va pregonar «sense preocuparse de si havíem arribat tots plegats a ésser ben bé catalans». L'"enganyosa via" de la modernització quedava oberta; era una trampa, un miratge normalitzador:

Hem depurat la llengua; ens hem omplert el cap de normes y sistemes; hem conseqüit tenir establiments des d'hont se'ns assorteix de formes d'expressió y de tòpics infalibles, tots ben contrastats y definits al milèsim; hem trobat vocables vells qu'hem retornat al bon ús, y vocables nous ab què hem fet lo propi, abandonant els que encara ahir ens servien per a entendrens y que tenien la desgracia de semblarse massa als castellans; hem creat, en fi, una llengua flamant, en la qual tot es fruit d'un perfet raciocini, d'un seny acurat, d'una rara facultat d'anàlisi y d'una percepció anticipada dels nostres ulteriors destins com a Poble; tenim ja, en un mot, la nostra llengua del pervindre [...]. Senyors: això es lo qu'entre tots hem realisat, de molt bona fè y ab la mes santa y noble de les intencions. Emperò ara va resultant que'l poble no'ns entén; y que, moltes vegades, tampoch nosaltres no entenem el poble.⁶⁶

El conservadorisme lingüístic no havia de ser gens estrany al conservadorisme polític. Segons Rodergas, el 24 de juliol de 1921 la Joventut Tradicionalista de Manresa l'invitarà a pronunciar el discurs presidencial del seu certamen literari: «La tirania filològica y l'actual decadència literaria de Catalunya». No l'he sabut trobar. Però aquest títol prometedor ja ho diu més o menys tot. Es tracta de la tirania dels altres, és clar. O de l'altre, singular, màxim representant de la Catalunya decadent.

Durant els anys vints i trentes, l'activista gramatical deixarà pas a l'editor dels clàssics, al traductor, fins al novel·lista més aviat poc destre. La llista d'obres publicades al llarg d'aquest període per Miquel i Planas fa una certa impressió.⁶⁷ El 1923, amb l'adveniment de la Dictadura, el seu nom figurarà entre els elements favorables al

⁶⁶ «Veni, amichs, que parla'l Poble», *Bibliofilia*, II (1920), cols. 507-508.

⁶⁷ Veg. J. Rodergas Calmell, «Semblança i bibliografia de R. Miquel i Planas», dins Jaume Roig, *Spill o libre de consells*, Barcelona, 1952.

nou directori. Anfòs Par el proposarà com a regidor de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, del qual aquell va acabar fent les funcions de segon tinent d'alcalde. No calia militar en la fantasmagòrica Unió Patriòtica per gallejar dintre del règim. Simplement, havia arribat l'hora dels agreujats pel catalanisme institucional. Quan el 1924 s'han d'escollir els regidors de la nova corporació municipal, Par confessa: «Jo desitjo [...] donar uns quants noms de catalanistes no polítics, honrats y decents». Els noms que se li acuden, a més del de Miquel i Planas, són els de Carreras Candi, Moliné i Brasés, Joan B. Batlle, Rossend Serra i Pagès...⁶⁸ La tria té un denominador comú clar: tots aquests personatges s'escalfaven en el fogar de l'Acadèmia de Bones Lletres. Tots eren dels "altres"; dels que s'obstinaven, per dir-ho així, a fer servir abs i ys com si no hagués passat res des de 1913. Par no ho diu, però segur que ho pensa, quan afirma: «volem un Ajuntament com lo d'ara, nèt de tota influència política».⁶⁹ Tant se val que, a l'últim, aquesta proposta de regeneració política, de regeneració "catalanista", no passés de l'esfera de les intencions. Tant se val que el 28 de març de 1924 Miquel i Planas i tota la resta d'acòlits («majoritàriament de personalitats que podríem qualificar de modernistes i jocfloralistes»)⁷⁰ es declaraessin tímidament en contra de les mesures anticatalanes de Primo de Rivera, en un manifest de suport als intel·lectuals castellans que ja s'hi havien declarat abans. La qüestió de fons és una altra: Miquel i Planas, elegit per aquelles dates membre del consell directiu de la Federació Patronal de Catalunya, s'havia servit del seu dretanisme filològic per instal·lar-se en un dretanisme sense atributs. Certament, les paraules de Rovira i Virgili que he transcrit al principi devien replicar a tot això. I devien veure en Fabra, i en el fabrisme, l'alternativa dignificadora.

En un altre article de 1928, Rovira i Virgili descriurà esplèndidament la fossa que separava els dos blocs normatius: «¡Quina diferència entre el català usual de vint-i-cinc anys o quaranta anys enrera i el català d'avui! Els millors escriptors catalans d'abans – Verdaguer, Aguiló– topaven a cada pas amb els grops d'una llengua encarcerada, resseca, empobrida, corrompuda». Així, «la lectura del català, uns quants decennis enrera, venia a ésser com un viatge en tartana per un mal camí; sovint el viatge era pintoresc i interessant, però a cada moment sentíem els sotrats i les recolzades». A les acaballes d'una Dictadura desprestigiada, gràcies entre d'altres a gent

⁶⁸ Veg. Feliu, ob. cit., pp. 172-173.

⁶⁹ Ap. Feliu, ob. cit., p. 174.

⁷⁰ Josep M. Roig i Rosich, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Barcelona, 1992, p. 574.

com Rovira i Virgili, el canvi s'ha pogut produir: «la lectura del català d'avui ofereix la delícia llisquent d'un passeig en automòbil per damunt un vial asfaltat». En conclusió: «el català modern ha assolit tals qualitats, que en les seves millors mostres no ha d'envejar res al bell catalanesc, gloriós dels temps medievals».⁷¹ Per a Rovira i Virgili, el català de Fabra no solament esmenava la plana a la llengua de Miquel i Planas; també venia a eixamplar-ne els motllos constitutius. Era l'automòbil contra la tartana. Ho confirmarà poc després l'òrsida Joan Estelrich: «res no ha privat als filòlegs, amb llur devoció per la memòria, d'ésser trasbalsadors formidables i futuristes enlluernadors i profètics».⁷²

Passarà Primo de Rivera, i amb la Generalitat restaurada el fabrisme obté la credencial definitiva. El *Diccionari general* de 1932 l'acaba de certificar. Durant el període republicà, Miquel i Planas no deixa pas de treballar: edita, entre altres papers, la «gramàtica de Mates» i, amb la col·laboració de Par, el *Curial e Güelfa*. Sembla que la força de la història sobreposa el bibliòfil i l'erudit al polemista. O senzillament silencia el polemista. Per acabar-ho d'adobar, el 1934 es rendeix l'últim bastió de la llengua tradicional. Francesc Matheu brinda a Mestre Fabra el discurs dels seus Jocs Florals en senyal de reconciliació. Com esbomben els fotetes de *L'Esquella de la Torratxa*, el full que convidava a l'acte encara estava escrit en ortografia pre-fabriana; més ben dit, antifabriana.⁷³ Tant li fa. El cert és que Miquel i Planas s'havia quedat sol. Hauria estat interessant de comprovar-ho amb alguna declaració explícita d'abandó, que no he sabut trobar. El seu discurs en la diada del llibre de 1935 a l'Orfeó Gracienc, que per força devia alludir la cultura del temps, no s'ha conservat. D'altra banda, aquell tampoc no era un bon moment perquè un intel·lectual cofat amb la boina d'*El Correo Catalán* llancés dards antisistema. Ho serà encara menys el que vindrà immediatament després. S'ha escrit que, durant la Guerra Civil, Miquel i Planas «fou sobrepassat pels esdeveniments i li calgué viure reclòs».⁷⁴ Fos per la seva condició de

⁷¹ A. Rovira i Virgili, «El bell catalanesc», *La Publicitat*, 5 de juliol de 1928, p. 1.

⁷² Joan Estelrich, *Fènix o l'esperit de Renaixença*, Barcelona, 1934, p. 69. En un altre lloc d'aquesta obra, Estelrich dicta: «No tractem pas de conservar el català típic. Aquest no sabem què és; no el sabriem definir. Hem de crear el català» (p. 178). Crear el català, que és com dir els termes de la separació catalana. Ja ho havia discussejat cap a 1923 l'amo d'Estelrich: «depuració [de l'idioma] vol dir accentuació del fet diferencial» (Francesc Cambó, *Per la concòrdia*, Barcelona, p. 34).

⁷³ «La unitat de la llengua», *L'Esquella de la Torratxa*, 11 maig 34, p. 320.

⁷⁴ Joaquim Molas-Josep Massot i Muntaner dirs., *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona, 1979, p. 470.

“patró”, o per la de carca notori, la integritat física del nostre llibreter assassí de les innovacions no devia estar del tot garantida. No ho havia estat gens la del seu fidel Anfòs Par, que deu ser un dels comptats intel·lectuals laics catalans que va patir les purgues incontrolades del 36. Tot i que les va patir no pas precisament en qualitat d’“intel·lectual” —d’intel·lectual de la dreta filològica—, el fet devia precipitar la por de Miquel i Planas davant dels desbordaments i els *paseos*.

Total: quan les tropes franquistes entren a Barcelona, ja fa temps que el nostre bibliòfil s’ha convertit en un «català de Franco». És simptomàtic que ni tan sols per aquí no se l’hagi arribat a tenir en compte. Bé; la trajectòria diguem-ne particular del país durant el túnel de la Segona Dictadura taparà aquesta evidència, i moltes d’altres. Sabíem, més o menys, de l’addicció a la causa “nacional” de tota una colla d’antics homes de lletres catalanistes: d’un Puig i Cadafalch, d’un Manuel de Montoliu, d’un Valls i Taberner, d’un Carles Soldevila, d’un Ignasi Agustí, d’un Estelrich, d’un Joan Teixidor, d’un Duran i Ventosa, d’un Ramon d’Abadal, d’un Gaziol, d’un Fages de Climent, d’un Junoy, d’un Masoliver, d’un Sánchez-Juan, d’un Cases-Carbó, d’un Pla, d’un Riquer, d’un Brunet, d’un Solervicens, d’un Costa i Deu, d’un Farran i Mayoral, d’un Sentís, d’un Solé de Sojo, d’un Carreras i Artau, d’una Caterina Albert, d’un Vicens Vives, d’un Guillem Díaz-Plaja, d’un etcètera llarg de lligueros i no lligueros (que aquí he citat de mala memòria, i prescindint dels notables eclesiàstics). Últimament inclús hem conegut els detalls de l’“expiació” de Josep M. López-Picó.⁷⁵ La llista, es miri com es vulgui, és important, i avui diríem que excessiva. Hi havia sens dubte molts factors que hi concorrien, començant pel record omnipresent de la persecució religiosa. Però per a Miquel i Planas encara n’hi havia un altre.

La col·locació immediata del nostre savi erudit dintre de les estructures del sindicalisme vertical, mal que sigui en representació del modest Gremi de Llibreters de Barcelona, ja ho diu quasi tot. Arcadi de Bobés constata «l’estima en què el tenien els elements patronals de Madrid» un cop acabada la guerra.⁷⁶ Aquesta proximitat als jerarques del nou poder degué ser decisiva perquè Miquel i Planas, un home que duia posada la camisa vella del tradicionalisme lingüístic, pogués portar a terme una mena de *vendetta* particular. Més

⁷⁵ Veg. Josep M. López-Picó, *Dietari 1929-1959*, 1999.

⁷⁶ Arcadio de Bobés Balaguer, «La actividad social de Ramón Miquel y Planas», dins *Homenaje a la memoria del ilustrísimo señor D. Ramon Miquel y Planas organizado por la Asociación de Bibliófilos de Barcelona, la Real Academia Catalana de Bellas Artes San Jorge y el Gremio Sindical de Maestros Impresores de Barcelona*, Barcelona 1951-1952, p. 92.

encara que el 1924, ara era el moment. El 1939 publicarà *Sonata en tres temps*. Un llibre editat en català, el mateix "Año de la Victoria"? Ni més ni menys. Ni clandestí, ni amb data falsa, ni de tema piadós, aquest volum és una illa dintre de l'oceà mut en què el franquisme havia submergit el català imprès.⁷⁷ Estampat per la Impremta Altés, se'n van tirar 725 exemplars. La portada, efectivament, camufla l'opció lingüística que predomina en les planes interiors. Ho fa en el títol, que figura com a *Sonata en tres tiempos*, i ho fa en els crèdits que "protegeixen" l'autor. Així, «Ramon [sic] Miquel y Planas» consta ben clar com a corresponent de l'Acadèmia Espanyola i de la de la Història, i primer de tot com a numerari de la de Bones Lletres de Barcelona. Albert Manent i Joan Crexell, en el seu inventari bàsic de la bibliografia catalana d'aquests anys sinistres, diuen que, «malgrat el títol en castellà, [la *Sonata en tres temps*] duu versos en català arcaic (pp. 1-87), amb la versió castellana en prosa al final». Per la qual cosa s'ha de considerar que més aviat es tracta d'un "llibre híbrid".⁷⁸ Potser no passa de ser una matisació semàntica insignificant; en qualsevol cas, no crec que aquest volum es pugui considerar exactament com un llibre "híbrid", si per híbrid s'entén "bilingüe". La *Sonata* és un poemari pensat i executat majoritàriament en català durant la Guerra, i publicat en aquesta llengua un cop acabat el conflicte bèl·lic, amb una traducció annexa en prosa. A part d'aquest afegit, únicament són en castellà el títol inicial, el pròleg (datat el febrer del 39, a Barcelona) i 10 dels 66 sonets que componen el recull.⁷⁹ Sigui com sigui, i per al que a nosaltres ens interessa més aquí, aquest és un aplec de sonets concebut, no pas en un "català arcaic", sinó en un català alternatiu: en el català dels abs i les ys.

Només el contingut temàtic d'aquest llibre de versos mereixeria un article sencer. La tria dels motius que hi surten, sobretot en els poemes que no porten data (i que per tant són escrits durant la Guerra o ben bé després), ve marcada, lògicament, pel rebuig nerviós del món polític que s'acabava d'ensorrar. Enfront del catalanisme caduc hi ha l'espanyolisme que es deriva d'una lectura al marge del Quixot, on «gallechs y navarresos, / castellans, catalans y aragonesos, / gents de tot estament y tota jeya» mostren «de la nostra unió proba notoria / al inclòurens a tots en ta

⁷⁷ Veg. Albert Manent-Joan Crexell, *Bibliografia catalana dels anys més difícils (1939-1943)*, Barcelona, 1988, pp. 20-25.

⁷⁸ *Ibid.*, p. 22, nota 17.

⁷⁹ A la tria idiomàtica d'aquest llibre s'hi ha referit Joaquim Molas, el qual ha notat que la concessió mínima al castellà devia ser feta per Miquel i Planas «no sé si per precaució o per convenciment» (Joaquim Molas, «1939, any-límit de la literatura catalana», dins *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. 1, Barcelona, 1995, p. 71).

epopeya».⁸⁰ Fins aquí, res de nou. Com no sorprèn ningú que el torn democràtic, la Generalitat, els polítics parlamentaris rebin unes invectives bilioses. En canvi, no sé si no va sorprendre gens que Miquel i Planas ressuscités, en algunes d'aquestes planes de batalla, els vells aliats del vell catalanisme. Per fer-ne l'apologia. En el sonet dedicat a «En Marian Aguiló y Fuster (1835-1900)», hi llegim: «Es a l'ensemps poeta y folklorista, / gran erudit, bibliògraf y lingüista; / y, fent de son saber aplicació / per demostrar, ab llum meridiana, / la unitat de la Llengua Catalana, / s'empren dels Textes Vells l'exhumació».⁸¹ Avui dia, en l'inici del segle XXI, l'evocació de la "unitat de la llengua catalana" en un text de 1939 pot fer somriure, o segons com fer plorar. Passa una cosa semblant amb el poema adreçat «A En Ll. Farauo de St-Germain. Compilador del Lèxich Català Clàssich»: «De la nostra parlada llemosina, / d'hont davallava'l català ordinari, / tu't feres ja fa temps pigmentari / que trascola, que filtra y que refina».⁸² El "llemosí", encara. En la mesura que era un antídoto contra el catalanisme exclusivament nacionalitzador, valia. Però a més d'aquestes coloracions de regust jocffloresc,⁸³ Miquel i Planas dedica tres poemes al Tema; al tema central de la seva vida d'agitació, vull dir. El primer, «A En Francesch Matheu», considerat el «gran Capità / enfront del "reformisme" que'ns subleva». El present hi sobrava, és clar, gràcies a la "sublevació" del 36. De tota manera, «el teu nom com un símbol romandrà!».⁸⁴ Les altres dues composicions, m'estimo més donar-les senceres:

A En J. Massó y Torrents

Fundador de «L'Avenç»

No trobo mots per dignament llohà
l'empresa a que'l teu geni donà forma,
que al sentiment de patria bé's conforma
y al curs se suma del progrés humà.

La creuada del llibre català
del teu *Avenç* el gran programa informa,
y, apart de la ortogràfica reforma,
ell del teu nom la gloria fixarà.

⁸⁰ «Al marge del Quixot», p. 23.

⁸¹ *Ibid.*, p. 28.

⁸² *Ibid.*, p. 64.

⁸³ Quan el foll Giménez Caballero posava Miquel i Planas dintre del sac dels «historiadores, folkloristas, críticos [que] lanzan sus mitos y contrucciones catalanistas», suposo que devia estar pensant en el bibliòfil d'abans de la Guerra. O no... (Giménez Caballero, «Ante la tumba del catalanismo», dins *Amor a Cataluña*, Madrid, 1942, p. 182).

⁸⁴ *Ibid.*, p. 44.

Mes, dels companys que foren ton seguici,
ben poch donaren probes d'altre zel
que fer passar sa deria o prejudici;

y ab el sol esperit d'oposició
formareu entre tots una Babel
que fou de nostra llengua confusió.

Perdona, donchs, oh bon amich Massó,
si encara creu mon esperit rebel
que l'anar sol t'hauria estat millor!⁸⁵

Comença la revolució (1913)

Qui ataca'l Verb ataca l'esperit.
Pensant axò'ls gramàtics reformistes
(que eren tots uns perfectes anarquistes),
«unifiquèm la ortografia», han dit.

Y tothom confiat els ha seguit
quan, practicant transformacions may vistes
en l'idioma, donantse per puristes,
han fet que s'escrigués com may s'ha escrit.

Tot ho ha anat acceptant la gent formal;
la d'església tampoch hi ha vist cap mal;
y aquells malvats s'han pogut dir després:

«Tenint la Llengua axí "sabotejada",
la Gran Revolució ja es començada;
ara "capgirarèm" tot lo demés!»⁸⁶

Sí, senyor: la Revolució del 36 l'havien gestada els enginyers de les *Normes* de 13. El cercle es tanca, ara, perfecte. Tot lliga, el trajecte s'arrodoneix. De les ruïnes del país derrotat n'havien de sortir les bases d'un país refundat. Vist del 1939 estant, el "català arcaic" es corresponia més amb el de Fabra que amb el de Miquel i Planas. Per paradoxal que ens pugui semblar, el nou català que s'havia de tolerar era justament el vell català. En reincorporar-lo a l'aparador de la cultura victoriosa, Miquel i Planas no estarà pensant en l'«idioma de laboratorio» de José Antonio Primo de Rivera. El líder absent no devia tenir ni punyetera idea del que era el català, ni el vuitcentista ni el noucentista. En feia prou sabent qui era Fabra. Podia ser que Miquel i Planas estigués pensant en allò de «les temptatives d'ortografia separadora» vilipendiades per l'indescriptible mossèn Griera. Però la bel·ligerància d'aquest personatge cap al patró fabrista venia servida per una caïmita desavinença personal, de la qual just comencem a

⁸⁵ *Ibid.*, p. 45.

⁸⁶ *Ibid.*, p. 51.

saber alguna cosa.⁸⁷ Que jo sàpiga, les seves rectificacions normatives no les arribarà a concretar mai.⁸⁸

Se'm podrà dir que estic inflant el valor de la *Sonata en tres temps*, d'un mer llibret quasi-familiar. Potser sí. Tot comptat, la seva importància no deu residir tant en el trajecte que culmina com en el que pretenia encetar. Hi ha un indici que em fa pensar en aquesta pretensió. Quan el 22 de març de 1941 la Subsecretaria de Premsa y Propaganda dona el vistiplau a l'edició de les *Obres Completes* de Verdaguier, prèvia consulta al nazi Tovar, ho fa sempre que es publiqui «únicamente con las ortografías del propio Verdaguier, por el valor de tipo filológico que esto puede tener, además de lo poético».⁸⁹ Com notava Ignasi Agustí (l'Ignasi Agustí d'*Un siglo de Cataluña*), l'autorització, que no va fer-se efectiva fins al 1943, «consistió en decir que se publicara, pero con la ortografía original, como si el diccionario Fabra no hubiera existido».⁹⁰ Qui, si no Miquel i Planas, podia haver inspirat una tal solució? Una solució que, ben mirada, no seria pas de compromís; al contrari, que seria de pura convicció. No ho puc provar, això. Només hi hauria una altra candidatura en joc, que és la de mossèn Griera.⁹¹ Amb tot, la coherència de la presumpta operació, atribuïda a les arts de Miquel i Planas, resultaria, més que casual, colpidora. L'esclatxa que s'obrirà cap al 1946, arran de la derrota dels bàrbars a Europa, també serà clau a l'hora de clausurar aquesta temptativa "revolucionària" en l'ordre lingüístic català.⁹²

⁸⁷ Veg. Albert Balcells, «La Dictadura de Primo de Rivera i Pompeu Fabra», *Revista de Catalunya*, 156 (novembre de 2000), pp. 30-48.

⁸⁸ Cito Griera, respectant la seva ortografia gens original, i m'estalvio els comentaris: «El donar un matís separador a l'ortografia i al català literari, encarats a França i d'esquena a l'ortografia tradicional de Catalunya, ha donat per resultat, després de la desfeta de 1936, que solament un reduït nombre de persones sap escriure la llengua catalana. En canvi, si s'hagués conservat l'ortografia tradicional, amb un senzill vocabulari ortogràfic n'hi hauria hagut prou, per conservar la tradició escrita de la llengua entre tots els catalans» (A. Griera, *Memòries*, Instituto Internacional de Cultura Románica, Sant Cugat del Vallès, 1963, pp. 70-71).

⁸⁹ Ap. Josep M. Solé i Sabaté-Joan Villarroya, *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes (1936-1975)*, Barcelona, 1993, p. 128.

⁹⁰ Ap. Albert Manent-Joan Crexell, ob. cit., p. 38, nota 60.

⁹¹ D'aquí ben poc, donaré a conèixer unes quantes pistes inèdites sobre l'antifabrisme d'aquest particular clergue vigatà (August Rafanell, «Antoni Griera, el filòleg català de Franco», *L'Avenç* (2001)).

⁹² Narcís Garolera em regala una notícia que em sembla conclouent: el 1946, l'obra de Verdaguier encara és reimpressa segons el patró textual de 1943. El 1949, però, ja no. Aquell 1946, per cert, apareixerà a Barcelona *L'Auca del Senyor Esteve ab redolins per En Ramón Casas y escrits per En Grabriel Atomar*, de l'Editorial Surco.

Reobrint timidíssimament les portes al llibre en català, vindrà a reobrir, per entendre'ns, les tapes del *Diccionari* Fabra. Com l'any 34, Miquel i Planas tornarà a quedar-se sol. Amb data 1952, sortirà una esplèndida edició bibliofílica de l'*Spill* de Jaume Roig, que durà per subtítol «Poema satíric del segle XV». Així, encara. No era un gest precisament *satíric*, aquest. Era el testament vital de Ramon Miquel i Planas, que havia mort un parell d'anys abans sense haver renunciat als *abs* i a les *ys*.

Apèndix

Si en ocasió del seixantè aniversari de Fabra (1928) llegíem l'elogi que feia Rovira i Virgili des de l'esquerra *filològica*, en el moment del centenari pòstum (1968) en tindrem el contrapès. Des de la dreta, potser millor des de la ultradreta *filològica*, un Antoni Griera ungit per la gràcia i els benifets del *Caudillo* vomitarà tot el fel del món contra el contuberni, no sé si jueu (certament "Fabra" i "Poch" eren dos llinatges més aviat gentils), però en tot cas inequívocament maçònic. El paper en qüestió, Griera el degué conferenciar en alguna banda dels seus dominis temporals. Miquel i Planas hi figura entre aquells preservats del Mal que va anar de poc que no hi caiguessin. En les seves *Memòries*, mossèn Griera ja havia freqüentat el tema, intentant emular l'inefable *padre* Tusquets.⁹³ El fet d'haver trobat aquest discurs entre els seus papers manuscrits crec que aporta un nou element per al judici de la llarga durada d'un itinerari mental, de tota una ideologia.

La Masoneria y la Lengua catalana

Acabamos de vivir un centenario que nos atreviríamos a calificar de pintoresco. El centenario del nacimiento en Gracia del reformador de la gramática y ortografía catalanas. Si la misión de escribir correctamente una lengua en todos los países es confiada a los maestros de primera enseñanza, en nuestro país no ha sido así.

Estos días, estos meses la prensa con una persistencia sospechosa nos ha recordado el centenario de Pompeo Fabra, reformador de la ortografía y de la gramática catalanas.

Pero los numerosos devotos de Fabra que nos han obsequiado con numerosos artículos - nuestras autoridades con gran acierto han guardado la mayor reserva-, estos admiradores del maestro han olvidado referirnos la historia del personaje. Vamos a reseñarla brevemente.

Fabra nació en Gracia en el año 1868. Su padre fué alcalde de la ex-villa en aquel periodo revolucionario y agitado. El famoso párroco Dr. Gatell, que en aquellos lejanos días era el pastor de Gracia, le negó, al morir, la sepultura eclesiástica. No hemos comprobado si el hijo Pompeo fué bautizado.

Joven, P. Fabra entró a formar parte del círculo literario del *Avenç*, donde funcionaba una logia masónica. Don Fernando de Segarra, autor de la *Sigilografía catalana* descubrió el sello de la logia masónica que funciona en el referido *Avenç*, radicado en la Rambla de Cataluña.

Si hombres eminentes y bondadosos como Juan Maragall y Ramón Miquel y Planas concurren más o menos en las tertulias del *Avenç*, se retiraron a tiempo. En cambio, fueron conspicuos de este cenáculo Pedro Corominas, complicado con la bomba de la calle de «Cambis Nous», quien seguramente, si viviera, residiría en Monjuich, si no hubiera intervenido a su favor un amigo íntimo de Eduardo Dato... Frecuentaba la tertulia de la librería de Massó Torrents el famoso Brossa, de la familia del nefasto Francisco Ferrer.

⁹³ Veg. Griera, *Memòries*, ob. cit., pp. 222-227.

La tertulia del Avenç, combatida denodadamente desde *La Veu de Montserrat* por el Doctor Torras y Bages y por el canónigo Jaime Collell, y defendida por el estrafalario Pompeyo Gener, tuvo idea de reformar la ortografía catalana, creando una ortografía irreverente. Fabra, que leía la *Revue Hispanique* dirigida y escrita por Fulché-Del-Bosch —personaje misterioso que estaba en estrecho contacto con el Avenç, publicó un *Ensayo* sobre el catalán tal como lo concebía este grupo y también un artículo en dicha revista francesa.

Nadie de los escritores catalanes que han festejado P. Fabra nos ha explicado los motivos porqué Fabra abandonó el grupo del Avenç y se fué a la Escuela de Ingenieros de Bilbao. Sospecho que podrían ser motivos políticos.

Sigue la pérdida de las colonias, nace el movimiento literario y político de la Generación del 98, y Fabra calla, no se manifiesta. Solo en 1906, con ocasión del Primer Congreso Internacional de la Lengua Catalana, reaparece. Y sus amigos lo enfrentan con Don Antonio Alcover, organizador del congreso. Y unos años después, José Pijoan, emparentado con Fabra, y su amigo Puig y Cadafalch, lo llevan a Barcelona para “dirigir” las investigaciones de la «Secció Filològica de l’Institut d’Estudis Catalans». Y él, junto con Pedro Corominas y Massó y Torrents, consiguen imponer con disgusto de Prat de la Riba la ortografía de l’Avenç. Del año 1911 al 1936 su labor se ha reducido a eliminar Don Antonio Alcover, a la preparación de un vocabulario ortográfico, a reimprimir varias veces su Gramática, y en preparar un Diccionari de la llengua catalana, reeditado varias veces y que no es otra cosa que un ejemplo de transfusión lexical de otros diccionarios.

Durante largos años tuvo confiada una cátedra de catalán; a pesar de estar radicada en la Universidad, no logró ni un solo discípulo.

En el fondo P. Fabra fué siempre el mismo: un refrán catalán nos asegura «geni i figura fins a la sepultura». Nacido en Gracia, fué el hombre de Gracia y el gramático del Avenç. Si los catalanes consintieron que se impusiera la doctrina gramatical del Avenç y una ortografía y gramática de cara a Francia y de espaldas a España, allá ellos. Lo que es cierto es que la lengua catalana dirigida por seguidores y admiradores de Fabra tiene un porvenir sombrío.

P. Fabra fué un fervoroso izquierdista antiespañol. Durante la guerra del 1936 emigró a Francia, como lo hicieron sus amigos conspicuos los Corominas, Nicolau d’Olwer, etc. Si el silencio obliga y la misericordia con los muertos, sus seguidores por motivos políticos subterráneos que nada tienen que ver con la Ciencia, nos dejen tranquilos.⁹⁴

---

⁹⁴ Fons A. Gricra, capsas «Biografia», Arxiu de la Biblioteca Episcopal de Vic, 2 fols. s.n.